

Monumentale schoolgebouwen, een evaluatieonderzoek naar problematiek en mogelijkheden

Coenen, JMJ; van Thoor, MTA; Zijlstra, H; Bernakiewicz, I; van der Zande, IGS; Mirzad, AS

Publication date

2009

Document Version

Final published version

Citation (APA)

Coenen, JMJ., van Thoor, MTA., Zijlstra, H., Bernakiewicz, I., van der Zande, IGS., & Mirzad, AS. (2009). *Monumentale schoolgebouwen, een evaluatieonderzoek naar problematiek en mogelijkheden*. RMIT.

Important note

To cite this publication, please use the final published version (if applicable). Please check the document version above.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download, forward or distribute the text or part of it, without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license such as Creative Commons.

Takedown policy

Please contact us and provide details if you believe this document breaches copyrights. We will remove access to the work immediately and investigate your claim.

MONUMENTALE SCHOOLGEBOUWEN

een evaluatieonderzoek naar problematiek en mogelijkheden

MONUMENTALE SCHOOLGEBOUWEN

een evaluatieonderzoek naar problematiek en mogelijkheden

In opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap door het Kenniscentrum ©MIT van de faculteit Bouwkunde TU Delft, december 2007 - maart 2008

Auteurs:

J.M.J. Coenen

M.T.A. van Thoor

J. Roos

H. Zijlstra

I. Bernakiewicz

I.G.S. van der Zande

S. Mirzad

© ©MIT 2008

inhoud

05	inleiding
07	enquête
12	cases
33	bevindingen
36	aanbevelingen
38	bijlagen

inleiding

In opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft het Kenniscentrum @MIT van de faculteit Bouwkunde TU Delft in de periode december 2007 tot maart 2008 een evaluatieonderzoek uitgevoerd naar de situatie van schoolgebouwen die als rijksmonument zijn aangewezen. Veel scholen in het primair en voortgezet onderwijs zijn gehuisvest in monumentale schoolgebouwen. De Erfgoedinspectie van het Ministerie van OCW signaleerde knelpunten bij de instandhouding van deze scholen. Sommige scholen hebben het monument succesvol aangepast aan de onderwijskundige en bouwtechnische eisen van vandaag, andere worstelen met het vraagstuk en kiezen mogelijk voor nieuwbouw, waardoor het monument leeg komt te staan.

Het doel van het onderzoek is tweeledig: inventarisatie van de gesignaleerde problemen op hoofdlijnen en gericht onderzoek naar een aantal voorbeelden uit de praktijk. Ten behoeve van de inventarisatie is een vragenlijst opgesteld waarmee de aard, de omvang en de oorzaak van de problemen en mogelijke oplossingen in kaart worden gebracht. Hierbij zijn zowel aspecten van de onderwijsregelgeving, als van de bouwregelgeving en de monumentenregelgeving betrokken.

De vragenlijst is verstuurd naar 111 scholen die volgens de gegevens van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten zijn gehuisvest in monumentale schoolgebouwen. Vanwege de mogelijke verschillen tussen de procedures en resultaten van enerzijds de Monumentenwet 1988 en anderzijds gemeentelijke monumentverordeningen zijn aan het onderzoek ook drieëntwintig scholen met gemeentelijke of toekomstige gemeentelijke monumentenstatus toegevoegd. Het betreft scholen in de gemeenten Utrecht, Hilversum en Apeldoorn. Een twaalfstal scholen die in de praktijk te maken hebben gehad met aanpassing, verbouwing, restauratie of uitbreiding van het monumentale schoolgebouw is aan een nader onderzoek onderworpen. In deze gevallen zijn interviews gehouden met opdrachtgevers en beheerders, om in beeld te krijgen hoe deze scholen zich ondanks of dankzij de monumentenstatus hebben aangepast aan de eisen van het moderne onderwijs. In dit rapport zijn de verslagen en conclusies van deze interviews weergegeven. De uitgangspunten, de aanpak en de resultaten van dit onderzoek zijn bepaald in samenspraak met de begeleidingscommissie die is ingesteld door de opdrachtgever. De resultaten en aanbevelingen zijn aan deze commissie gepresenteerd op 15 mei 2008.

Het resultaat van dit onderzoek is uit te splitsen in drie hoofdpunten. Een eerste is het proces van de aanpassing aan het monument en de rol van de stakeholders daarin. De aanpassing van monumentale schoolgebouwen vergt specifieke deskundigheid, openheid en professionaliteit van alle deelnemende partijen, de opdrachtgever, de gebruiker, de architect, de adviseurs en de vergunningverleners. Daarbij is er duidelijk behoefte aan een transparant planproces waarbij al deze partijen elkaar in openheid tegemoet treden, twee voorwaarden waaraan slechts zelden wordt voldaan. Dat het planproces dikwijls (te) lang duurt wordt veroorzaakt door de ondoorzichtige procedure die moet worden gevolgd vanaf de voorgestelde interventies tot aan de uiteindelijke toestemming. Een goed voorbereide, professionele opdrachtgever en een transparante overheid, een goed cultuur- en bouwhistorisch vooronderzoek naar het monument in zijn omgeving en een afgewogen architectenselectie zijn voorwaarden voor de verheldering van dit proces.

Een tweede belangrijk punt van zorg zijn de financiën. We stellen vast dat de wens tot behoud van monumentale schoolgebouwen bij de eigenaren op dit moment meer vanuit het schoolgebouw wordt bekeken en minder vanuit monumentaal oogpunt. Ondanks dat gebruikers een duidelijke meerwaarde ervaren bij het verblijf in een monumentaal schoolgebouw geven de exploitatielasten en onderhoudslasten voor gemeentes en eigenaren vaak de doorslag en leidt dit regelmatig tot vertrek uit het gebouw. Echter, er zijn gemeentes waarbij men deze combinatie van problematiek erkent en er een samenwerking bestaat tussen de afdelingen onderwijs en ruimtelijke ordening en dan ontstaan er alternatieve stromen, ook in financiële zin. Er is geen regeling specifiek voor monumentale schoolgebouwen, wel bestaat er een algehele instandhoudingssubsidieregeling voor monumenten, echter de bedragen die hier uit ontvangen kunnen worden wegen niet op tegen de kosten (ook in administratieve zin) die moeten worden gemaakt. De lumpsum voor scholen maakt geen onderscheid naar het type gebouw waar een school in gevestigd is. Een duidelijke financiële regeling voor monumentale scholen lijkt onontkoombaar, zowel in investering als exploitatie. Daarbij is ook een eenduidige financiële beleidsvisie vanuit de overheid gewenst die behoud stimuleert en de huidige onzekerheid wegneemt.

Het derde punt is de vaststelling dat de zorg bij het ministerie van OCW dat onderwijskundige ontwikkelingen zouden doorwegen in de problematiek van de monumentale schoolgebouwen slechts beperkt uit de resultaten naar voren komt. Integendeel, het grootste deel van de geënquêteerden ondervindt het als een pluspunt om eigentijds en goed uitgerust onderwijs te kunnen geven in de veelal historische setting van een monumentaal gebouw. Daarbij komt het gegeven dat de meeste monumenten voldoende speelruimte in zich bergen om aan deze eisen tegemoet te komen.

Ten slotte is er bij de scholen een grote mate van tevredenheid over de meerwaarde die het 'monument' oplevert voor de beleving en de werking van de school. In de bestaande situatie wordt er echter weinig rekening gehouden met levende monumenten. Het mag niet zo zijn dat het gewenste behoud van de oorspronkelijke functie van een monument op meer problemen en een moeizamer proces stuit dan een functieverandering, zowel procesmatig als financieel. Het behoud van erfgoed met inbegrip van de technische en ruimtelijke prestatieverbeteringen die aan een gebouw worden opgelegd vraagt van alle betrokken partijen een helder, open en gestructureerd planproces, ondersteund door een gedegen vooronderzoek, zoals duidelijk naar voren komt in de good practices.

©MIT, Delft juni 2008

prof. dr. ir. J.M.J. Coenen
dr. M.T.A. van Thoor
ir. J. Roos
dr. ir. H. Zijlstra
arch. I. Bernakiewicz
ir. I.G.S. van der Zande
ir. S. Mirzad

I. enquête

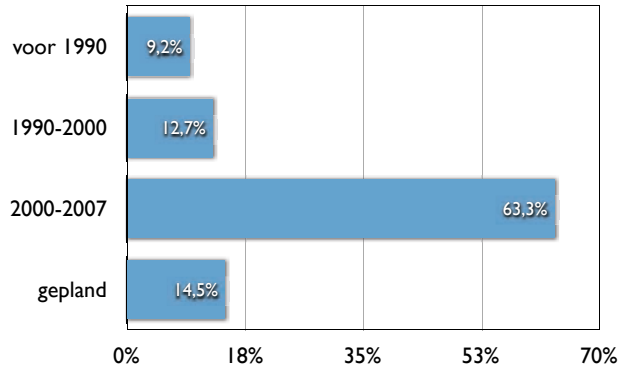
Volgens de gegevens van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) zijn ruim tweehonderd scholen gehuisvest in monumentale schoolgebouwen. Nader onderzoek van @MIT van de scholen op deze lijst wees echter uit dat hiervan daadwerkelijk nog 66 scholen in een rijksmonument zijn gevestigd. Daarnaast bevinden zich nog 45 scholen die niet in de lijst van de RACM worden vermeld in een rijksmonument. De overige scholen van de lijst van ruim tweehonderd scholen hebben het monument waarschijnlijk verlaten. De oorzaken hiervan vallen buiten dit onderzoek aangezien het binnen het korte tijdsbestek en het gebrek aan informatie onmogelijk was deze te achterhalen.

REPRESENTATIVITEIT

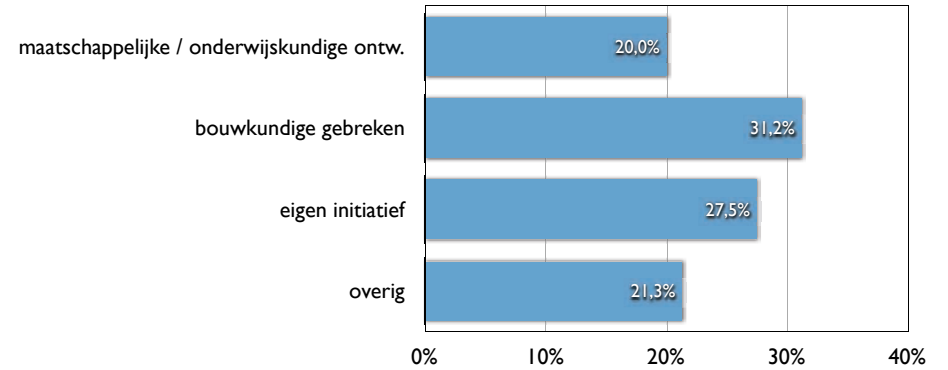
Naast deze 111 scholen in een rijksmonument zijn er nog 23 scholen betrokken die zijn gevestigd in een gemeentelijk of toekomstig gemeentelijk monument. De enquête (zie bijlage) is verstuurd naar 134 scholen in totaal. Alle scholen zijn aangeschreven en twee keer telefonisch gecontacteerd. Van de 23 scholen met gemeentelijke monumentenstatus hebben slechts vijf scholen de vragenlijsten geretourneerd. De antwoorden van deze vijf scholen zijn niet specifiek afwijkend van de antwoorden van de rijksmonumentale scholen, zodat er geen aanleiding is om voor het vervolg onderscheid te maken tussen rijksmonumenten (waarvan 55% reageerde) en gemeentelijke monumenten. Uiteindelijk hebben 66 scholen gereageerd op de enquête en zijn er 52 ingevulde vragenlijsten ontvangen. Om niet te reageren op de enquête werden volgende redenen aangegeven: tijdsgebrek, geen interesse, onvoldoende kennis om de enquête in te vullen. Dat betekent dat onderstaande bevindingen – en percentages* – zijn gebaseerd op 52 ingevulde enquêtes en als redelijk representatief kunnen worden beschouwd.

*De percentages hebben betrekking op antwoorden per onderwerp. Omdat meerdere scholen bij vraag 6 op meerdere onderwerpen antwoord hebben gegeven, zijn de percentages van vraag 6 (grafiek 5) opgeteld meer dan 100%.

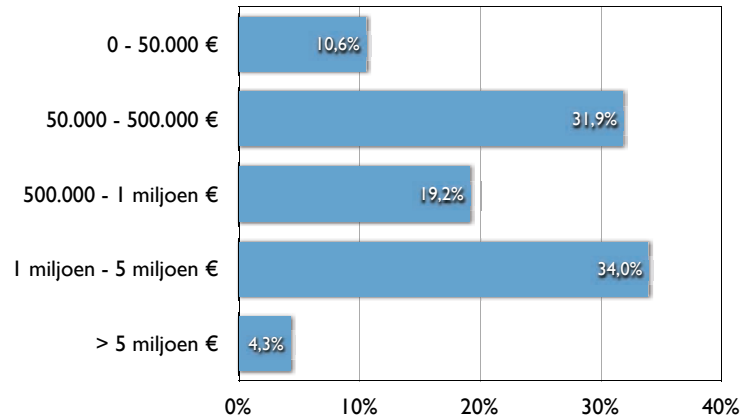
1. tijdstip van de ingreep

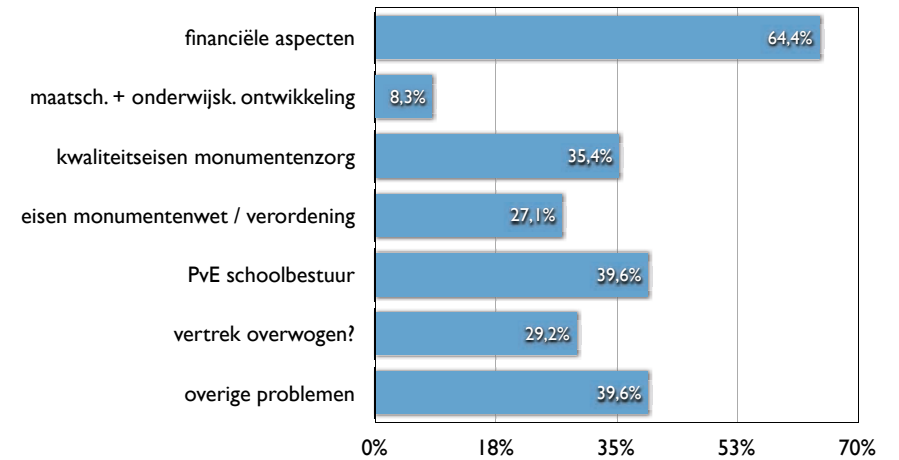
4: aanleiding van de ingreep

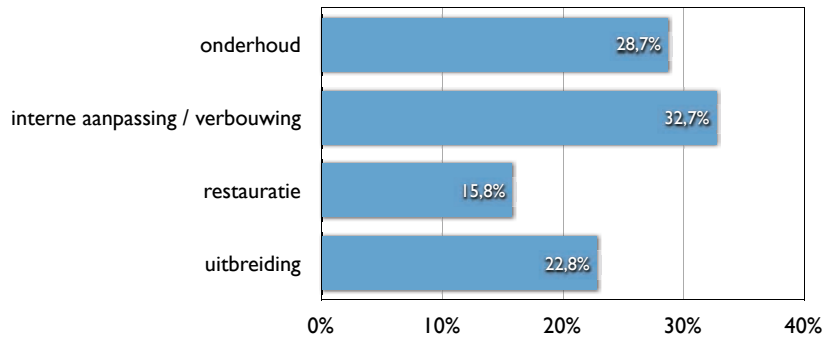
2. budget van de ingreep

5: problematiek tijdens de ingreep

3: type van de ingreep

GRAFIEKEN

De antwoorden op de eerste vier vragen van de vragenlijst zijn weergegeven in de grafieken 1 t/m 5 (zie grafieken). Grafiek 1 geeft aan dat het grootste percentage van de ingrepen, 63,6%, heeft plaatsgevonden tussen 2000 en 2007. Uit grafiek 2 blijkt dat de kosten van de ingrepen in de monumentale scholen voor 34% tussen 1.000.000 en 5.000.000 lagen, gevolgd door een percentage van 31,9% tussen 50.000 en 500.000. Grafiek 3 geeft een beeld van het soort (van de laatste) ingreep, met een hoogste score van 32,7% voor interne aanpassing/verbouwing. In grafiek 4 zijn de aanleidingen voor deze ingreep weergegeven, met een hoogste score van 31,2% voor bouwkundige gebreken. Slechts zes scholen geven één enkele ingreep met één aanleiding aan voor de ingreep. Bij alle andere scholen was de ingreep een combinatie van onderhoud, verbouwing, restauratie en/of uitbreiding. Ook de aanleidingen daarvoor waren meervoudig. Twintig procent van de scholen geeft aan dat maatschappelijke en onderwijskundige ontwikkelingen en aanbevelingen van de onderwijsinspectie aanleiding waren voor de ingreep in het monumentale schoolgebouw. In het vervolg van de enquête, bij vraag 6B, geeft slechts 8,3% van de scholen aan dat het oordeel van de schoolinspectie heeft geleid tot problemen bij of voor de ingrepen in de schoolgebouwen. In grafiek 5 is de problematiek bij ingrepen in monumentale schoolgebouwen in beeld gebracht, volgens de antwoorden op vraag 6 van de enquête. Nota bene: de problemen blijken in hoofdzaak van financiële aard te zijn of samen te hangen met procedures, beleid of eisen van de zijde van RACM of de gemeente.

FINANCIËLE ASPECTEN

Drieëndertig van de 52 scholen, 64,4%, geven aan financiële problemen te hebben ondervonden. Deze problemen hebben vooral te maken met de hogere verbouwingkosten van monumenten in vergelijking met niet-monumenten vanwege specifieke, en vaak duurdere, oplossingen. Daarnaast wordt de bijdrage van de gemeente, die geen rekening houdt met de monumentale status van het schoolgebouw, als ontoereikend beschouwd. Het gemeentelijk beleid stimuleert nieuwbouw boven aanpassingen van bestaande gebouwen. De B(esluit) R(ijksregeling) I(nstandhouding) M(onumenten) betekent vooral een procedurele verzwaring met weinig rendement.

De belangrijkste opmerkingen in de vragenlijsten:

- gemeente wilde alleen volledig bijdragen bij nieuwbouw, bij ingreep in bestaande gebouwen was er een lagere of zelfs geen bijdrage;
- er komt een bedrag per leerling binnen (de lumpsumregeling), er wordt niet gekeken naar het type gebouw terwijl dat wel van grote invloed kan zijn op de kosten van onderhoud;
- kosten voor instandhouden van of ingrepen in monumenten vallen vaak hoger uit dan voor niet-monumenten omdat monumenten vragen om alternatieve en daardoor duurdere oplossingen of om specifiek maatwerk. Maar hiervoor zijn geen extra middelen beschikbaar, de lumpsum is ontoereikend;
- vooral bij het aanbrengen van klimaatinstallaties of andere voorzieningen ontstaan financiële problemen. De ruimtes zijn soms zelfs voor onderwijs ongeschikt vanwege allerlei veiligheidsvoorschriften. Energiekosten zijn vaak veel hoger door de hogere ruimtes en er wordt geen vergunning gegeven voor het aanpassen van de klimaatinstallaties;
- de procedures voor het aanvragen van de vele vergunningen bij rijk en gemeente vragen veel tijd;
- BRIM stelt veel regels en eisen, met langere procedures en hogere kosten tot gevolg. De uiteindelijke tegemoetkoming is klein.
- Verbouwing van een monument is per vierkante meter duurder dan nieuwbouw.

WETGEVING en MAATSCHAPPELIJKE & ONDERWIJSKUNDIGE ONTWIKKELINGEN

Vier van de 52 scholen, 8,3%, geven aan dat maatschappelijke of onderwijskundige ontwikkelingen en regelingen tot problemen hebben geleid. Deze vier scholen brengen het oordeel van de onderwijsinspectie in verband met problemen die zij ondervinden bij de instandhouding of aanpassing van het monumentale gebouw.

De belangrijkste opmerkingen in de vragenlijsten:

- bij groei van de school zijn ook meer sanitaire voorzieningen nodig; de toestemming voor uitbreiding wordt niet gegeven;
- de school voldoet niet aan de inspectie-eisen voor modern onderwijs, zoals de grootte van lokalen; maar er kan slechts in beperkte mate hierop worden ingespeeld.

KWALITEITSEISEN MONUMENTENZORG

Achttien van de 52 scholen, 35,4%, geven aan problemen te hebben ondervonden vanwege de kwaliteitseisen van (de rijks- of gemeentelijke) monumentenzorg. De eisen van monumentenzorg vragen vaak om duurdere oplossingen en materialen. Daarnaast kunnen de uitgangspunten van monumentenzorg, bijvoorbeeld met betrekking tot de indeling van het gebouw, botsen met de functionele wensen van de scholen. Tevens is het overleg met monumentenzorg vaak vertragend, weinig productief en leidt het tot hogere kosten.

De belangrijkste opmerkingen in de vragenlijsten:

- het uiterlijk (karakter, stijl) van het gebouw (gevelaspecten zoals ramen) levert problemen op. Bescherming (voorzetramen) of aanpassing (dubbel glas, ventilatie) is vaak niet makkelijk te realiseren wegens de voorwaarden. Hierdoor is het noodzakelijk te zoeken naar duurdere alternatieven;
- daken dienen met originele pannen te worden gedekt, kosten worden dan erg hoog;
- om aan de eisen van monumentenzorg te kunnen voldoen zijn hogere investeringen nodig, waar vaak te weinig middelen voor zijn;
- indeling mag niet worden veranderd, terwijl sommige ruimtes te groot, andere te klein zijn voor de betreffende functie;
- er is zeer veel discussie en overleg met monumentenzorg. Dat leidt tot vertragingen, hogere kosten en minder functionele oplossingen;
- Programma van Eisen moest worden aangepast om aan eisen van monumentenzorg te kunnen voldoen;
- functieverandering is makkelijker dan het behoud van de zelfde functie;
- de monumentale status is een belangrijke factor in de planvorming.

EISEN MONUMENTENWET OF -VERORDENING

Veertien van de 52 scholen, 27,1%, geven aan problemen te hebben ondervonden vanwege de monumentenprocedure, die als vertragend wordt ondervonden.

Belangrijkste opmerkingen in de vragenlijsten:

- de (vergunning)procedures zijn omvangrijk, lang en zeer traag door het vele overleg en de vele gegevens die nodig zijn;

- de beperkingen van het monument zijn zeer bepalend voor de aanpassingen;
- er ontstaat vertraging door archeologisch onderzoek.

PROGRAMMA VAN EISEN VAN SCHOOLBESTUUR

Vier van de 52 scholen, 8,3%, geven aan dat het Programma van Eisen van het schoolbestuur tot problemen heeft geleid. De opmerkingen van deze scholen zijn echter vrij algemeen en niet direct in relatie te brengen met een eisenpakket van het schoolbestuur.

Belangrijkste opmerkingen in de vragenlijst:

- in een oud gebouw zijn nu eenmaal meer aanpassingen noodzakelijk;
- financieel is het niet haalbaar om het gebouw te onderhouden en te verbeteren;
- wensen en budget moeten op elkaar worden afgestemd, wat leidt tot vertraging en tot hogere kosten;
- onduidelijkheid over eigendom en rechten.

OVERIGE PROBLEMEN

Twintig van de 52 scholen 39,6%, geven aan overige problemen te hebben ondervonden bij de instandhouding of aanpassing van de monumentale school. Een aantal van deze problemen houdt verband met eerder genoemde problematiek, zoals vertragende procedures, functieverandering of regelgeving. Voor andere is de oorzaak gelegen in bijzondere situaties zoals asbestproblematiek, geluidsnormering, brandveiligheid of een motivatieprobleem als gevolg van de lange processen.

Belangrijkste opmerkingen in de vragenlijst:

- school staat bijvoorbeeld op archeologische grond, wat leidt tot nog meer vertragingen en beperkingen;
- onderwijsvernieuwingen in de toekomst kunnen weer tot problemen gaan leiden;
- dilemma van status van gebouw versus de functie;
- regelgeving houdt weinig rekening met levende monumenten met dagelijkse/moderne functie, waardoor conflicterende belangen optreden. Er is flexibiliteit gevraagd;
- asbestproblemen;
- wegens lange processen is er geen motivatie meer om te investeren;

- geluidsnormen in verband met hoge ruimtes, of ligging gebouw in buurt;
- brandveiligheid;
- medewerking gemeente remt af.

VERTREK

Vijftien van de 52 scholen, 29,2%, geven aan dat vanwege de problematiek van instandhouding, aanpassing of verbouwing van de monumentale school vertrek uit het gebouw is of wordt overwogen.

Belangrijkste opmerkingen uit de vragenlijsten:

- gemeentelijk beleid is economisch in plaats van logisch of praktisch. Er wordt gestimuleerd om te vertrekken;
- de school is slecht bereikbaar;
- de onderhoudskosten zijn hoog en er zijn nauwelijks aanpassingsmogelijkheden;
- staat van het gebouw lijkt belangrijker dan de kwaliteit van het onderwijs, het welzijn en ARBO;
- het karakter van het gebouw is doorslaggevend om te blijven; de beperkingen noden eerder tot vertrek;
- wegens slechte ervaringen bij de procedures zal in het vervolg waarschijnlijk de keuze voor vertrek worden gemaakt.

POSITIEVE ERVARINGEN

Aan het eind van de vragenlijst zijn de scholen gevraagd naar hun positieve ervaringen bij het proces van instandhouding of aanpassing van het monumentale schoolgebouw.

Negenentwintig van de 52 scholen, 56,3%, zijn positief over met name het eindresultaat van de aanpassing of verbouwing van de monumentale school. Over het algemeen wordt het monument, vanwege zijn karakter en uitstraling, gezien als een meerwaarde voor de school, de straat en de buurt. De goede samenwerking en de kwaliteit van de architecten en/of commissies worden geprezen. Verder wordt de monumentale kwaliteit juist genoemd als geschikt uitgangspunt voor veranderingen of aanpassingen.

Belangrijkste opmerkingen uit de vragenlijsten:

- monument is het beeldmerk van de school;
- monument versterkt het aanzien van de straat, van de buurt;
- er was sprake van een goede samenwerking tussen een goede architect, een flexibel bestuur, flexibele ouders. Instanties waren soepel;
- schoolgebouwen zijn zeer geschikt voor aanpassingen of functieveranderingen;
- monument moet in zijn waarde worden gelaten;
- het schoolgebouw ziet er na de aanpassing mooier en beter uit.

2. cases

Naar aanleiding van de enquête zijn een twaalfal scholen bezocht en als case verder uitgewerkt. Met de gesignaleerde problemen zoals die naar voren komen uit de enquête, zijn vervolgens interviews afgenomen waarbij verschillende partijen aanwezig waren: het schoolbestuur, de schooldirectie, de beheersmaatschappij, de architect en/of de gemeente. Dit leverde verdieping en inzicht op voor de aanbevelingen. De cases zijn hierbij zo verscheiden, zowel in schaal, als monumenttype, van beschermd stadsgezicht tot rijksmonument dat de bevindingen als representatief kunnen worden beschouwd. De cases zijn qua monumentenstatus divers en zeer uiteenlopend qua typologie en ligging:

- I4e Montessorischool | Amsterdam – gemeentelijk monument
- Nutsschool Zorgvliet | Den Haag – beschermd stadsgezicht
- Haganum | Den Haag – rijksmonument
- Maerlant-Lyceum | Den Haag – gemeentelijk monument
- Daltonschool | Den Haag – rijksmonument
- Segbroek College | Den Haag – genomineerd voor rijksmonument
- Media College | Den Haag – beschermd stadsgezicht
- De Einder | Den Haag – rijksmonument
- Haags Montessori Lyceum | Den Haag – beschermd stadsgezicht
- Nieuw Zuid | Rotterdam – rijksmonument
- De Twijn | Utrecht – gemeentelijk monument
- De Vlindervallei | Kruiskamp, Amersfoort – waardevol gebouw

Van bovenstaande scholen was er bij één, de Vlindervallei, sprake van een al bijna acht jaar slepend planproces zonder resultaten. De aanwijzing van een bestaand schoolgebouw tot 'waardevol object', heeft de verschillende partijen – de school, de architect, de Dienst Onderwijs, de monumentenzorg, de stedenbouw – uit elkaar gedreven. @MIT is hierbij gevraagd, los van dit onderzoek, om de situatie te evalueren. Het betreft hier een zeer interessante case waarbij een 'bad practice' op korte termijn omgevormd kon worden in een 'good practice'. De verslagen hierover zijn workshop-verslagen en verschillen dus in vorm van de verslagen van de interviews. Op basis van interviews met alle betrokken partijen door @MIT en een drietal workshops is

het planproces losgetrokken. Voornaamste redenen voor de stagnatie waren hierbij een ondermaatse communicatie tussen stakeholders, een onheldere formulering van de opgave en de financiële consequentie van de status 'waardevol object' die door gemeente vooralsnog niet werd gedragen.

De overige elf schoolgebouwen tonen een gemiddelde van de problematiek zoals teruggevonden in de enquêteresultaten.

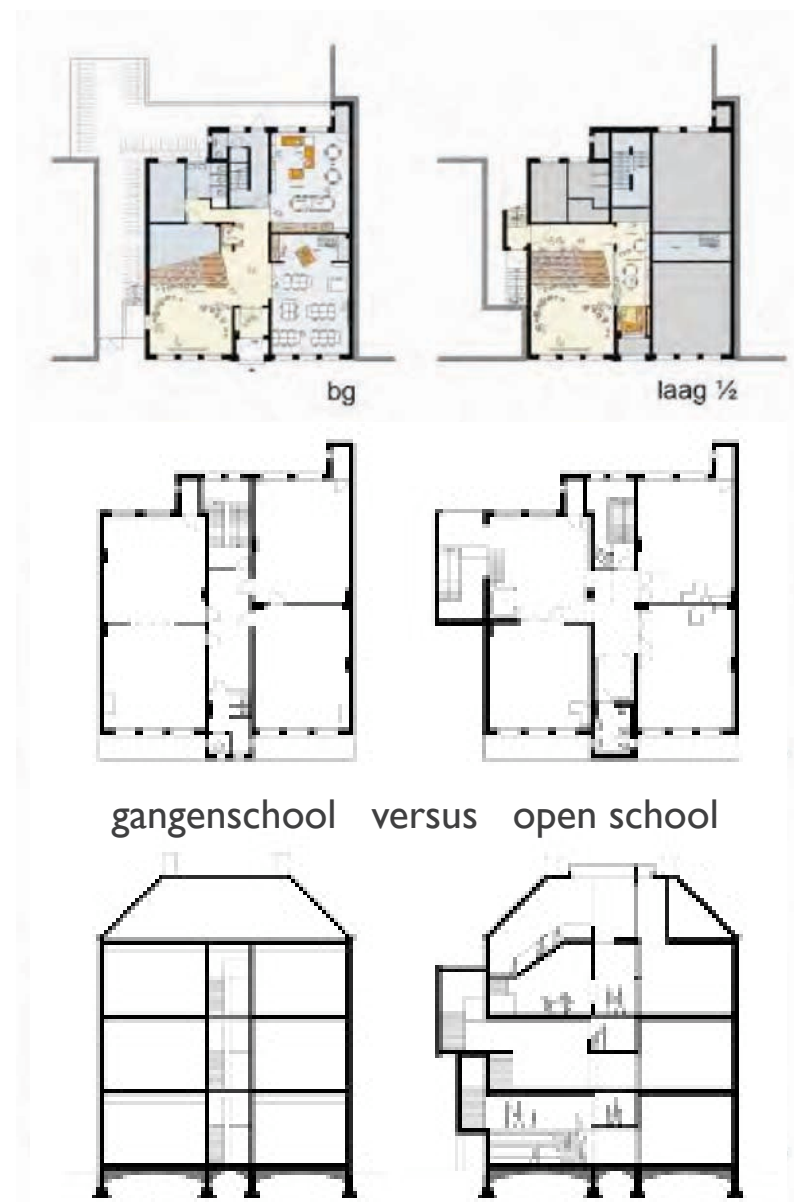
Verslag I4e Montessorischool Amsterdam, 18 februari 2008

Aanwezig:

- Eduard de Joode, directeur I4e Montessorischool
- Martin Verheij, OPOC (Openbaar Primair Onderwijs Amsterdam Centrum) beleidsmedewerker huisvesting scholen
- Job Roos, UHD (universitair hoofddocent) @MIT
- Iwert Bernakiewicz, onderzoeker @MIT

Het betreft hier een bespreking betreffende de ervaringen bij een grondige verbouwing van een voormalige katholieke meisjesschool uit 1919, gelegen aan de Elandstraat 42, een gemeentelijk monument in de binnenstad van Amsterdam binnen een beschermd stadsgezicht. Het gebouw is door de school aangekocht met het oog op de uitbreiding van de Montessorischool. In de loop van het jaar 2004, net voor de verbouwingen, werd het gebouw een gemeentelijk monument. Het gebouw voldeed niet meer aan de huidige veiligheidseisen en er moest een tweede vluchttrap voorzien worden. Er is veel moeite gedaan om de aanpassingen aan het gebouw uit te kunnen voeren. Hierbij was er een verschil in opvatting omtrent de mogelijke ingrepen tussen de gemeentelijke dienst monumentenzorg en de opdrachtgever. In eerste instantie wenste de ambtenaar van monumentenzorg het gebouw zoveel mogelijk in de originele staat te behouden. Men wilde in het gebouw de originele indeling en de originele vorm van deuren en lijsten behouden. Van het exterieur moest zonder meer het oorspronkelijke beeld bewaard blijven. Het volledig in oorspronkelijke staat behouden van het gebouw was niet te verenigen met de functionele eisen van het Montessori-onderwijs. De directie heeft besloten tot een architectenselectie, voortkomend uit een vorige ervaring met een

case | 4e montessorischool | amsterdam _ gemeentelijk monument gelegen in beschermd stadsgezicht

case | 4e montessorischool | amsterdam _ gemeentelijk monument gelegen in beschermd stadsgezicht

nieuwbouw voor een andere school. De architect Herman Hertzberger werd uitgenodigd, naar aanleiding van een krantenartikel over reeds gerealiseerd werk. Voor deze verbouwing is er geen cultuurhistorisch onderzoek uitgevoerd. Door de architect is creatief gerekend om de oppervlaktenormen te halen. In eerste instantie waren de bestaande tekeningen niet juist waardoor er in werkelijkheid minder ruimte was dan gedacht. De originele plattegronden bestonden uit een centrale middengang met trappenhuis aan de achterzijde waaraan zich links en rechts telkens twee klaslokalen met eigen sanitair bevonden. De vrije hoogte van de klaslokalen was 4.20 meter. De grootte van de klaslokalen voldeed maar net aan de minimumnorm en was niet geschikt voor Montessori-onderwijs en projectmatig en zelfstandig werken. De architect heeft het gebouw op een knappe wijze weten te transformeren tot een open en inspirerende schoolomgeving. Hierbij is enerzijds duidelijk ingegrepen in de bestaande structuur waarbij grote muurdoorbraken zijn gemaakt en de circulatie volledig werd hertekend. Om de circulatie te verbeteren en een noodtrap te integreren is aan de linkerkant van het gebouw een nieuwe trap toegevoegd in een lichte staalconstructie. Deze trap verbindt alle niveaus waarbij de tussenborden en rest ruimten volledig benut worden als compacte werkruimten en -nissen. Op de begane grond zijn de twee lokalen aan de linkerzijde verdwenen en vervangen door een 'tribune' gericht naar de straat en een grotere sanitaire groep. Op het tussenniveau is een bibliotheek gehuisvest. Door de relatief kleine lokalen is gekozen om de lokalen uit te breiden met schoolpleinen en multifunctionele ruimtes door het hele pand. Interessant is dat er geen vierkante meter onbenut is gelaten in het gebouw. Door brede deuren en het gebruik van mezzanines ontstaat een grote ruimtelijkheid en staat de grootte van de lokalen het Montessori-onderwijs niet in de weg. Er is intensief overleg geweest met Bouw- en Woningtoezicht (BWT) over de hoogtes van de verschillende ruimten. De zolder was oorspronkelijk niet toegankelijk. Deze ruimte is bij de verbouwing bij het hoofdvolume getrokken en omgevormd tot een multifunctionele ruimte. Men is op een erg 'losse' manier omgegaan met het bestaande gebouw en het is duidelijk bij deze case dat de mensen die het project dragen zeer belangrijk zijn. Het enthousiasme en doorzettingsvermogen van zowel de verantwoordelijke voor de huisvesting, Martin Verheij, als de architect, Herman Hertzberger, hebben deuren geopend en het project financieel en ruimtelijk mogelijk gemaakt.

Knelpunten in het proces:

Men ervoer een duidelijk spanningsveld tussen samenhangend adequaat bouwen voor onderwijs en de status 'monument'. Er is naar monumentenzorg toe verschillende keren bedreigd om niet met het project door te gaan. Dan zou het pand waarschijnlijk omgevormd zijn tot wooneenheden en waren zowel de interieure kwaliteiten als de functie van het monument verloren gegaan.

Financieel: kwesties worden ad hoc en wanneer ze zich voordoen opgelost, er is (blijkbaar) voldoende flexibiliteit om budgetten beschikbaar te maken.

Consequenties van een monumentaal schoolgebouw:

De lichtstraten op zolder geven wel openheid maar voldoen niet aan de verwachtingen voor de gewenste lichtinval naar de lager gelegen klaslokalen. De school is nog steeds aan het groeien. Nu zijn er zestien groepen, in 2009/10 wordt een zeventiende groep verwacht. Momenteel overweegt men verschillende opties, variërend van een extra bouwlaag op het bestaande pand (Elandstraat 99) in combinatie met een nieuwbouw gymnastiekzaal ter plaatse van de vroegere paardenstallen (de huidige bebouwing van de speeltuinvereniging op nummer 101) tot een volledige nieuwbouw naast de voormalige meisjesschool op nummer 42.

case zorgvlietschool | den haag _ beschermd stadsgezicht

Verslag Nutsschool Zorgvliet Den Haag, 3 maart 2008

Aanwezig:

- Mevrouw S.L.J. Vermaas, Directie Nutsschool Zorgvliet
- Job Roos, Braaksma & Roos architecten / UHD @MIT
- Marianne van der Sanden, projectarchitect, Braaksma & Roos architecten,
- Iwert Bernakiewicz, onderzoeker @MIT
- Saboor Mirzad, onderzoeker @MIT

Het betreft hier de revitalisering van een bestaand schoolgebouw, gesitueerd in een prachtige oude villa die rond 1925 werd gebouwd als buitenhuis van een baron maar al sinds 1950 dienst doet als school. Het gebouw is geen monument maar maakt wel deel uit van een beschermd stadsgezicht. De renovatie en gedeeltelijke nieuwbouw had als doel het gebouw 'geschikter' te maken voor schoolgebruik. De bestaande toestand bood te weinig ruimte, was hokkerig en er waren problemen door achterstallig onderhoud en een beperkte ventilatie. Met de uitvoering van dit project is een helder en overzichtelijk schoolgebouw ontstaan in de geest en overeenkomend met het karakter van de villa. Eind jaren tachtig werd de school in het kader van een uitgebreid onderhoud een eerste keer aangepast waarbij de originele kozijnen werden vervangen door aluminium kozijnen en een beperkte herindeling van de begane grond plaatsvond. Aan de uitvoering van dit project ging een moeizaam proces vooraf. Na de architectenselectie in 2001 door het schoolbestuur werden door de architect twee opties uitgewerkt, renovatie met een uitbreiding en sloop en nieuwbouw. Nieuwbouw bleek een duurere optie omdat daarbij voldaan moest worden aan de op dat moment geldende regels betreffende brandveiligheid en toegankelijkheid. Ook de streng gedefinieerde voorwaarden van het beschermd stadsgezicht maakte dat het bestaande volume en de dakvorm vrijwel geheel overgenomen zouden moeten worden, waarbij er dure en onbruikbare restruimten zouden ontstaan (onder meer onder de dakkap). Het standaardbudget voor nieuwbouw, ter beschikking gesteld door de dienst onderwijs van de gemeente, was hiervoor niet toereikend. Desondanks droeg omwille van praktische redenen nieuwbouw de duidelijke voorkeur van het schoolbestuur. Maar de gebruikers en de ouders hadden grote waardering voor de kwaliteit, huiselijkheid en schaal van het bestaande gebouw en konden zich niet vinden in nieuwbouw. In de loop van het

jaar 2003 is het schoolbestuur teruggetreden naar aanleiding van dit meningsverschil en is er vervolgens gekozen voor het renovatiemodel. Dit model is in verschillende fasen uitgewerkt door de architect in de loop van de jaren 2003 en 2004. Hierbij werd het bestaande hoofdgebouw behouden en aangepast en maakte de dienstwoning plaats voor een speellokaal. Dit proces is nauwgezet gevolgd door een klankbordgroep van ouders, de gemeente Den Haag (monumentenambtenaar) en het nieuwe schoolbestuur. Dit heeft geleid tot het uitgevoerde ontwerp waarbij de nieuwbouw op een erg 'versmeltende' wijze leunt tegen het bestaande gebouw. Daarbij is het programma in de loop van het ontwerp geoptimaliseerd en verfijnd onder toezicht en zachte dwang van OCW, dienst onderwijs. Financieel was ook het oorspronkelijk beschikbare budget voor onderhoudswerken en aanpassingen ontoereikend gezien de complexiteit en gevoeligheid van het beschermd stadsgezicht. Na onderhandeling door de architect heeft de gemeente beslist om in de plaats van een budget voor renovatie, aangevuld met allerlei extra posten, een budget voor nieuwbouw voor elf groepen ter beschikking te stellen.

Het project is in 2006 naar grote tevredenheid van de gebruikers uitgevoerd. Aangezien het gebouw geen monument is, heeft bij deze case de monumentenprocedure geen problemen opgeleverd. Het feit dat de school in een beschermd stadsgezicht gelegen is, was wel van invloed op het proces. Het blijkt dat geen extra budgetten beschikbaar zijn voor de meerkosten die dit met zich meebrengt. Zonder de goede wil van de gemeente en eigen middelen van de school had men moeten uitwijken naar een andere locatie en nieuwbouw.

Bij dit project bleken de gemeentelijke diensten ook niet op elkaar afgestemd. De standpunten van de monumentenambtenaar, de dienst ruimtelijke ordening en gemeentelijke dienst OCW liggen dikwijls niet op één lijn en er is geen onderling overleg. Dit vraagt veel extra energie van de gebruikers en de architect om het project mogelijk te maken. Ondanks het feit dat er in de nieuwe situatie slechts beperkte bergruimte is en ondanks het ontbreken van een gymzaal, had deze locatie en het opwaarderen en uitbreiden van het bestaande gebouw duidelijk de voorkeur van de gebruikers. Bij de bestaande financiële regeling is er geen plaats voor de waarde van een bestaande locatie voor een school en de financiële meerkosten die een locatie met zich meebrengt, in dit geval een waardevol pand in combinatie met een beschermd stadsgezicht.

Verslag Daltonschool, Haganum etc. Den Haag, 3 maart 2008

Aanwezig:

- Drs. F.K.J. Schopman, Hoofd huisvesting en vastgoedmanagement VO Haaglanden
- Job Roos, UHD @MIT
- Iwert Bernakiewicz, onderzoeker @MIT
- Saboor Mirzad, onderzoeker @MIT

Stichting VO Haaglanden bezit een rijk patrimonium aan monumentale schoolgebouwen waaronder vier rijksmonumenten (Daltonschool, Haganum, De Einder (voormalig badhuis) en Segbroek College (genomineerd voor de Rijksmonumentenlijst), één gemeentelijk monument (Maerlant-Lyceum) en een tweetal gebouwen binnen een beschermd stadsgezicht (Media College Nieuwe Duinweg en Haags Montessori Lyceum). In totaal beheert VO Haaglanden 23 gebouwen voor negen scholen. Het gesprek gaat in hoofdzaak over de Daltonschool en het Haganum in Den Haag.

Voor de keuze van een architect wordt steeds gebruik gemaakt van een architectenselectie. Hierbij is één van de criteria ervaring in de procedures bij het aanpakken van monumentale gebouwen of gebouwen gelegen in een beschermd stadsgezicht. Hierdoor wordt er gewerkt met verschillende architecten al naar gelang de situatie. Er is veel overleg met de monumentendienst; dit loopt de ene keer soepeler dan de andere keer. Het functionele, de gebruikswaarde, en het feit dat nieuwbouw vaak de gemakkelijkste en goedkoopste oplossing is staat soms tegenover de waarde als monument. De status van monument is een voordeel, het monumentale gebouw is namelijk ook een uithangbord.

Het Haganum werd origineel gebouwd als een gymnasium en heeft honderd jaar dezelfde functie gediend. Het werd gebouwd voor driehonderd leerlingen en kent nu een schoolbevolking van 650 leerlingen. Het gebouw heeft een bijzondere uitstraling en is sterk verbonden met de schoolgeschiedenis. Het ontbreekt echter aan 'moderne' voorzieningen en er is behoefte aan een degelijke opknabbeurt. Dit heeft veel voeten in de aarde door niet gelijklopende visies van de gemeentelijke en Rijksmonumentendienst en de stadsstedenbouwer. Voor het Haganum is een budget bepaald van 5,5 miljoen euro, daarvan is 1,5 miljoen euro gesubsidieerd en moet er vier miljoen uit eigen middelen worden gehaald. De financiering van monumentale projecten is dus een probleem.

Er is geld beschikbaar van de gemeente voor vervangende nieuwbouw, maar niet voor restauratie en aanpassingen aan monumentale gebouwen. Voor monumentale gebouwen is het standaard onderhoudsbudget al ontoereikend (bijvoorbeeld tbv toren). Als een schoolgebouw veertig jaar oud is, is het afgeschreven. Dit staat in sterk contrast met traditie, schoolgeschiedenis en de waardstelling van origineel gebruik bij de status van monument. Het is de eigen professionaliteit van de opdrachtgever (Stichting VO Haaglanden) die het project op de rails zet en houdt. De gemeentelijke monumentendienst was het eens met het inpassen van een mediatheek, hal, en tweede gymzaal boven op het huidige gebouw, een totale uitbreiding van 600 m². Er is een monumentenvergunning, maar mogelijke moeilijkheden door de inspraakprocedure voor omwonenden. Rijksmonumenten en de gemeentelijke ambtenaren staan nu op één lijn, maar dan is er een plotselinge eis van de Dienst Ruimtelijke Ordening (DRO) om ondergronds te gaan met de gymzaal. Voornaamste problemen zijn de veelheid aan procedures en het feit dat men financieel eigen middelen moet aanspreken (en erover moet kunnen beschikken!). De Dienst Stedelijke Ontwikkeling (DSO) en monumenten hebben andere belangen en werken niet samen. Indien de monumentale gebouwen een te grote achterstand in het onderhoud vertonen en niet voldoende aangepast kunnen worden aan de huidige onderwijsmiddelen wordt het moeilijker om leerlingen te werven. Uit eigen ervaringen verbetert dit duidelijk na een restauratie/aanpassing van de infrastructuur. Men wenst van het ministerie van OCW financieringsmogelijkheden. Momenteel is er een groter economisch belang om af te stoten dan om gebouwen binnen het patrimonium te houden. Dit gaat tegen het gevoel in: financieel gaat de voorkeur uit naar nieuwbouw en cultuurhistorisch naar behoud. Lastig is ook de gemeentelijke besluitvorming: de gemeentelijke dienst OCW staat tegenover DSO waar zelfs intern conflicten kunnen bestaan. Welstand, stedenbouw en architectuur zijn één (ruimtelijk) probleem, daarom bestaat de wens om projecten samen te bespreken, dus de gemeente heeft behoefte aan één adres, één loket. Gewenst is ook een meer stimulerende rol van het Gemeentelijk Bureau Monumentenzorg. Het is duidelijk dat professioneel opdrachtgeverschap van belang is bij het opstellen van het PVE, het faciliteren en het projectmanagement (bij kleinere projecten, want bij grotere wordt extern management aangetrokken). Stichting VO Haaglanden bundelt een aantal Haagse scholen en maakt dat het behoud van patrimonium mogelijk is, de vraag is of dat voor kleinere groepen nog haalbaar is.

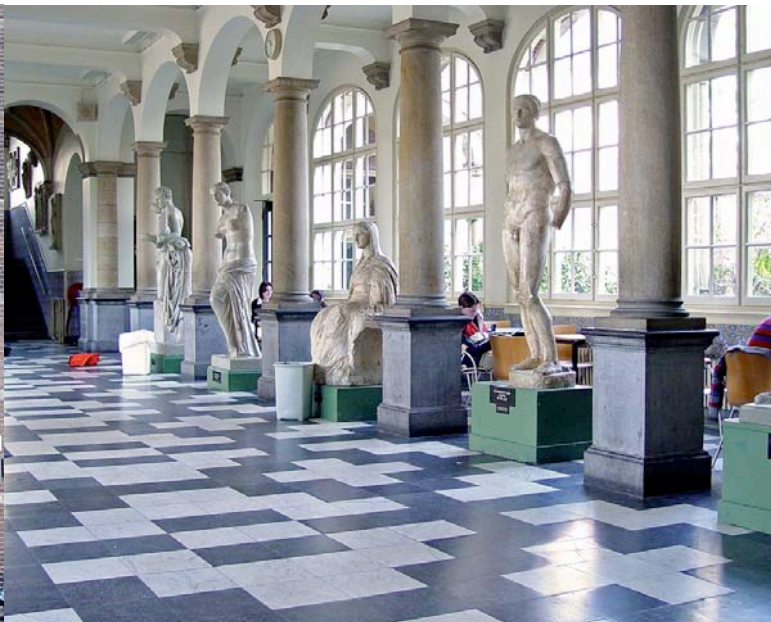
case dalton | den haag _ rijksmonument

- instandhouding & exploitatie
- behoud originele elementen
- kunst en origineel kleurenpalet
- aanpassen aan huidige onderwijsnoden: inbreiding

case haganum | den haag _ rijksmonument

- instandhouding & exploitatie
- verkoop?
- kunst
- behoud originele elementen
- aanpassen aan huidige onderwijsnoden

case maerlant college | den haag _ gemeentelijk monument

- instandhouding & exploitatie
- behoud originele elementen
- aanpassen aan huidige onderwijsnoden

Verslag Nieuw Zuid, Rotterdam, 25 maart 2008

Aanwezig:

- Drs. J.W. Nohl, Directeur beheer Nieuw Zuid
- Iwert Bernakiewicz, onderzoeker @MIT
- Saboor Mirzad, onderzoeker @MIT

Op de Praktijkschool Nieuw Zuid aan de Olympiaweg in Rotterdam is sinds oktober 2005 de monumentenverordening van toepassing. De school werd in 1969 naar een ontwerp van architect A.A. Stekelenburg van de Gemeentewerken Rotterdam gerealiseerd als een scheepvaartschool. Wegens de achteruitgang van de scheepsbouw werd het gebouw in de loop der tijd hergebruikt door verschillende scholen. In de jaren negentig heeft de school Nieuw Zuid haar intrek genomen in het gebouw. In de loop der jaren zijn diverse werken uitgevoerd om het gebouw in stand te houden. Onder meer werd de originele gevelbekleding bestaande uit asbestcementplaten ingepakt met een trespabekleding.

De verbouwing uit 2003 dateert dus van voor de erkenning als monument. Bij deze verbouwing is het exterieur geheel in tact gehouden en het interieur volledig aangepast aan actuele wensen en eisen voor het onderwijs. Ook werd een gymzaal bijgebouwd, op de oorspronkelijk daarvoor gedachte plaats.

In de aanloop naar dit project is er geen contact geweest met de RACM of de gemeentelijke monumentendienst. De architect, SP Architecten bv, en de opdrachtgever (de school, vertegenwoordigd door de heer J.W. Nohl) zijn desalniettemin met respect voor de originele uitstraling van het gebouw tewerk gegaan. De opdrachtgever had al in eerdere projecten met de architect gewerkt en heeft de opdracht in vertrouwen toegekend.

Het programma bestond oorspronkelijk uit twee scholen voor speciaal onderwijs van de scholengroep Nieuw Zuid waarbij elke school een bouwvolume kreeg toegekend. Hierbij werd het hoofdgebouw aan de Olympiaweg, dat oorspronkelijk de theorie-lokalen en de aula omvatte, uitgebreid met een refter op de plaats van de originele fietsenstalling in de kelder. De aula op verdieping is naar de geest van het bestaande ontwerp ingevuld met leslokalen, net als de garderobe op de begane grond.

Het paviljoen aan de achterzijde, origineel het werkhuis met de ateliers, kreeg hierbij een invulling met leslokalen georganiseerd rond twee nieuwe patio's en een refter. Gespiegeld aan de bestaande gymzaal is een nieuwe gymzaal gebouwd in het karakter van het oorspronkelijke ontwerp. Na verloop van tijd zijn de twee schoolonderdelen samengegroeid en tegenwoordig wordt het complex als één geheel gebruikt. Op dit moment wordt een uitbreiding met een derde gymzaal gepland.

Naar aanleiding van wetgeving zijn er bij dit project geen noemenswaardige problemen opgetreden. De erkenning als monument wordt (nog) niet als sterk bepalende factor gezien. De enige bijdrage van de gemeentelijke dienst monumentenzorg tot nu toe was het idee om een geplande rolpoort in het praktijkgebouw uit te voeren als een schuifwand naar het beeld van een oorspronkelijke poort die in onbruik was geraakt. In de exploitatie bestaat wel sterk het besef dat de beheerskosten voor een jong monument (met de bouwfysische beperkingen van deze constructie) extra middelen vraagt. Het gebouw is, op de nieuwe gymzaal na, niet geïsoleerd en voorzien van enkel glas in de originele stalen ramen. Het vervangen van de gevels door een geïsoleerde variant zou extra kosten van ongeveer vier miljoen euro betekenen, dit is voor de school niet haalbaar en dus worden de huidige exploitatiekosten geaccepteerd. Ook de ruime gangen zijn een extra post in het dagelijks onderhoud. De toegekende middelen voor de school zijn ontoereikend voor de exploitatie. Zo werden in het verleden tekorten voor het onderhoud uit de middelen voor onderwijs gehaald. Dit was voor de school niet acceptabel en nu is er ten koste van het dagelijks onderhoud in die mate bezuinigd dat bijvoorbeeld slechts drie keer per week een schoonmaakbeurt plaatsvindt, in plaats van vijf keer. Hetzelfde geldt voor exploitatiekosten zoals instandhoudingswerkzaamheden en verwarming, waarbij de kanttekening wordt gemaakt dat een grotere scholengroep hierin meer flexibiliteit kan opbrengen dan een kleine school. Van de (gemeentelijke) overheid wordt hierin meer meedenken en inlevingsvermogen verwacht. De huidige gemeentelijke rol is naar aanvoelen van de school teveel op regels en te weinig pragmatisch gericht.

case nieuw-zuid | rotterdam _ rijksmonument

- monument n[on]aanpassingswerken
- beperkingen in groei
- vrijwillig behoud originele elementen
- aanpassen aan huidige onderwijsnoden

Verslag De Twijn, Utrecht, 28 maart 2008

Aanwezig:

- Ing. Ronald Veltman, projectleider Van Hoogevest Architecten BV
- Ronald Goosen, locatieleider De Twijn Pieterskerkhof
- Iwert Bernakiewicz, onderzoeker @MIT
- Saboor Mirzad, onderzoeker @MIT

De Twijn is een onderdeel van de Stichting Primair Onderwijs Utrecht (SPO) die 32 scholen groepeerd. De school is gehuisvest op twee (monumentale) locaties in Utrecht. Eén locatie achter de Pieterskerk, in een negentiende-eeuws pand aan het Pieterskerkhof en een tweede locatie aan de Laan van Puntenburg, in een gebouw uit 1920. De bespreking verloopt in twee delen. Het eerste deel vindt plaats op de locatie Pieterskerkhof met de heer Ronald Goosen, locatieleider van de Twijn, en het tweede deel vindt plaats op de bouwplaats aan de Laan van Puntenburg met de heer Ronald Veltman, projectleider van Van Hoogevest Architecten.

Uit het eerste gesprek komt naar voren dat de atmosfeer en de uitstraling van de locatie als een grote meerwaarde wordt gezien door zowel personeel als leerlingen en ouders. Daartegenover staat de bezorgdheid om de exploitatiekosten van een monumentaal pand en de soms lange procedures om kleine aanpassingen aan het gebouw te realiseren. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om de ventilatie van gelijkvloerse lokalen naar de straatzijde toe waarbij monumentenzorg bijzondere eisen stelt aan de maat en het uitzicht van de te gebruiken ventilatie, wat ook een weerslag heeft op de kosten. De akoestiek van enkele lokalen is niet optimaal, maar dit kan eenvoudig opgelost worden, zonder grote ingrepen en zonder het monumentale karakter van het gebouw aan te tasten. De hogere exploitatiekosten bestaan vooral uit de verwarmingskosten en het onderhoud van het schoolgebouw. Het uitwijken naar een andere locatie wordt hierbij niet overwogen omdat de school een lokale functie en nu al een wachtlijst heeft.

Het tweede gesprek vindt plaats met de projectleider Ronald Veltman, projectleider van Van Hoogevest Architecten, voor de locatie Puntenburg. Het betreft hier een jong rijksmonument, gebouwd in de jaren twintig als 'Utrechtse Industrie en Huishoudschool'. Het project kent een uitgebreid voortraject van ongeveer acht jaar waarbij de relatie tussen de verhuurder (de gemeente) en de huurder (de Twijn) verzuurd is geraakt. Hierdoor is er voor het ontwerp weinig communicatie geweest met de uiteindelijke gebruiker (huurder) waardoor specifieke wensen voor het onderwijs nog

tijdens de bouw ingewerkt moeten worden, waardoor kosten oplopen. De relatie is met de uitvoering van de eerste fase aan het verbeteren.

Het project toont duidelijk en gedetailleerd de consequenties die de monumentenstatus en een specifieke locatie kan hebben voor het budget. De locatie naast het spooreplacement van Utrecht Centraal zorgt voor extra eisen op het gebied van akoestiek (geluidswering) en ventilatie (fijnstofconcentraties). De monumentenstatus betekent dat het gebouw zover als mogelijk is terug wordt gerestaureerd in de originele toestand. Voor het stalen schrijnwerk betekende dit dat alle ramen werden gedomonteerd en gemerkt, waarna ze in een atelier werden schoongemaakt en hersteld, vuurverzinkt en geschilderd in de originele groene kleur. Hierbij werd het hang- en sluitwerk eerst afgemonteerd, schoongemaakt en gepolijst en daarna weer gemonteerd. Vervolgens kunnen de ramen opnieuw gemonteerd worden op de originele plaats. Dit is natuurlijk duurder dan een standaardpui. Om aan de milieu- en geluidseisen te voldoen is het daarnaast noodzakelijk om geluidwerend glas toe te passen. In principe is het mogelijk om, al naargelang de afstand tot het spoor, steeds minder geluidwerend glas aan te brengen, maar omwille van het gewenste uniforme beeld van het monument moet per gevelvlak hetzelfde glas worden gebruikt, wat de kosten verder verhoogt. Een klein voordeel hierbij is dat het geluidwerend glas iets beter isoleert dan enkel glas.

Door de geluidseisen is het niet mogelijk om te ventileren door het openen van de ramen. Daarom moet in het monument een luchtbehandelingsinstallatie worden aangebracht. Omdat een installatie op het dak het uitzicht te zeer zou wijzigen, is voor een opstelling binnen het gebouwvolume gekozen. Hierdoor moet waardevolle ruimte binnen het volume worden opgeofferd. Financieel zijn een aantal ingrepen wel subsidiabel, bijvoorbeeld de stalen ramen en de geluidwerende beglazing, of aanpassingen noodzakelijk voor brandwerendheid. De procedure voor de aanvraag is echter langlopend en geeft geen zekerheid over de hoogte van de subsidie. Er kan bijvoorbeeld een terechte subsidie van 2,5 miljoen euro aangevraagd worden die slechts voor tweehonderdduizend euro gehonoreerd wordt, of zelfs helemaal niet. Er is volgens de restauratiearchitect geen duidelijke lijn in de redenen waarom een project wel of niet subsidie krijgt. De extra kosten worden in dit geval gedragen door de eigenaar, de gemeente Utrecht. In het proces is de communicatie met de gemeentelijke dienst monumentenzorg en RACM vlot en constructief verlopen.

case de twijn | utrecht _ gemeentelijk monument

- moderne normen versus historische detaillering
- oppervlakenormen
- behoud originele elementen

GISO verlichting
Gispen pendelballon

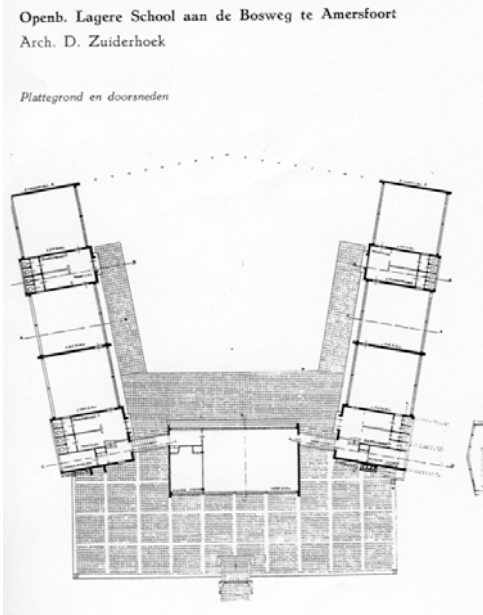
GISO verlichting
Gispen bol plafonnière

historisch hang- en sluitwerk

case kruiskampschool | amersfoort _ waardevol pand

ABC school De Vlindervallei in Kruiskamp, Amersfoort
 Verslag workshop I, 13 februari 2008, 13:00-16:00, stadhuis Amersfoort

©MIT in gesprek met: Sector Stedelijke Ontwikkeling en Beheer van de gemeente Amersfoort, Hoofdafdeling Ruimtelijke Planvorming, Bureau Ruimtelijk Beleid en Ontwerp en Bureau Monumentenzorg.

Aanwezig:

- de heer Ashouwer, gemeente Amersfoort, Sector Welzijn Sociale Zekerheid & Onderwijs, Hoofd van de afdeling Vastgoed en Voorzieningen sector WSO
- de heer Geurts, gemeente Amersfoort, Sector Welzijn Sociale Zekerheid & Onderwijs, afdeling vastgoed en voorzieningen
- de heer Blijleven, gemeente Amersfoort, Sector Stedelijke Ontwikkeling en Beheer, adviseur ruimtelijke planvorming
- de heer Cramer, gemeente Amersfoort, Hoofdafdeling Ruimtelijke Planvorming, Bureau Ruimtelijk Beleid en Ontwerp en Bureau Monumentenzorg, Hoofd Monumentenzorg, architectuurhistoricus
- de heer Van Eerden, directeur van de school De Vlindervallei
- -de heer Van Helvert, bestuurslid van de school De Vlindervallei, De Meerkring
- de heer Giessing, Frencken-Scholl Architecten
- de heer Coenen, Technische Universiteit Delft, faculteit Bouwkunde ©MIT, hoogleraar
- de heer Roos, Technische Universiteit Delft, faculteit Bouwkunde ©MIT, UHD
- mevrouw Zijlstra, Technische Universiteit Delft, faculteit Bouwkunde ©MIT, UHD

Jo Coenen geeft een korte schets van ©MIT TU Delft. In plaats van het probleem persoonlijk op te lossen heeft hij het geobjectiveerd en het project ondergebracht bij ©MIT. ©MIT heeft eerst inventariserende interviews gehouden met de stakeholders. De verslagen zijn toegestuurd aan de betrokkenen en geaccordeerd. De standpunten zijn in kaart gebracht en de verstrekte gegevens geanalyseerd. ©MIT presenteert voor de pauze:

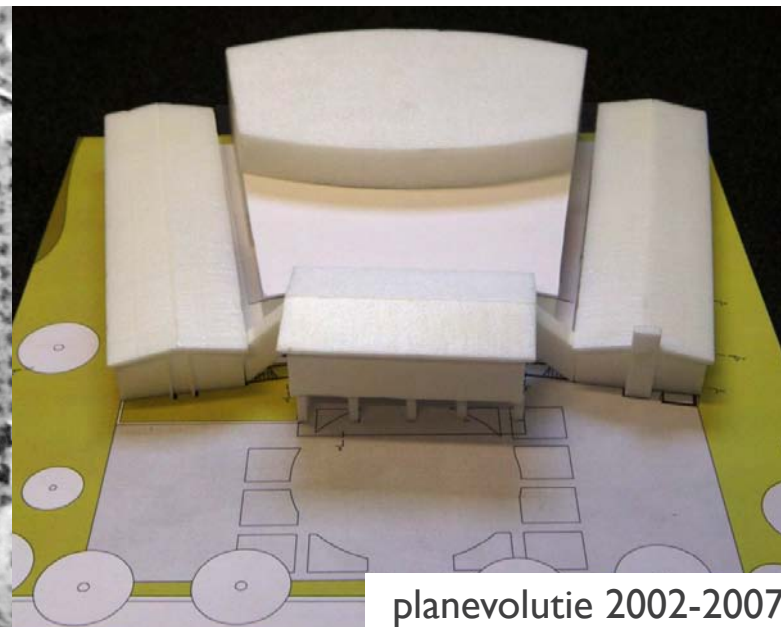
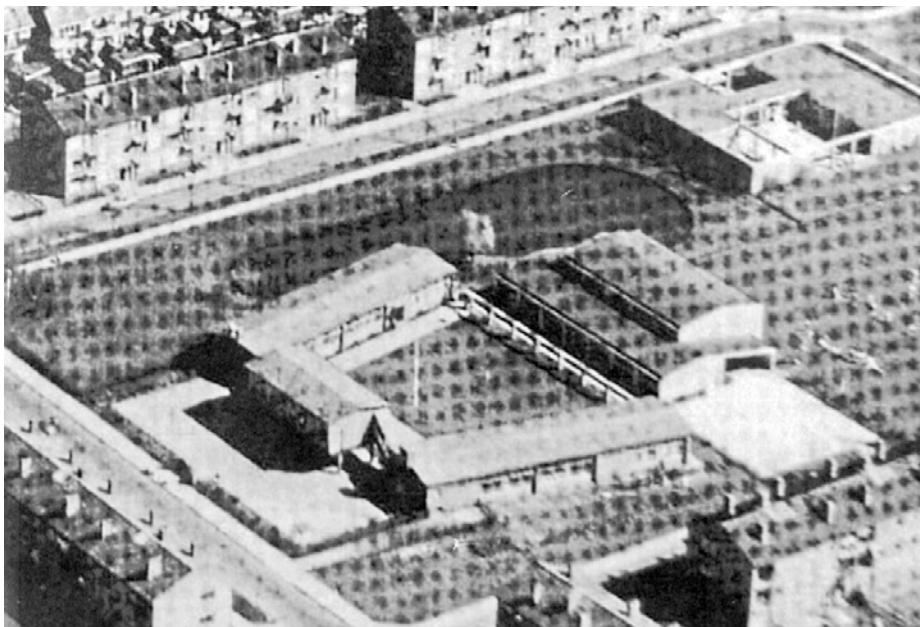
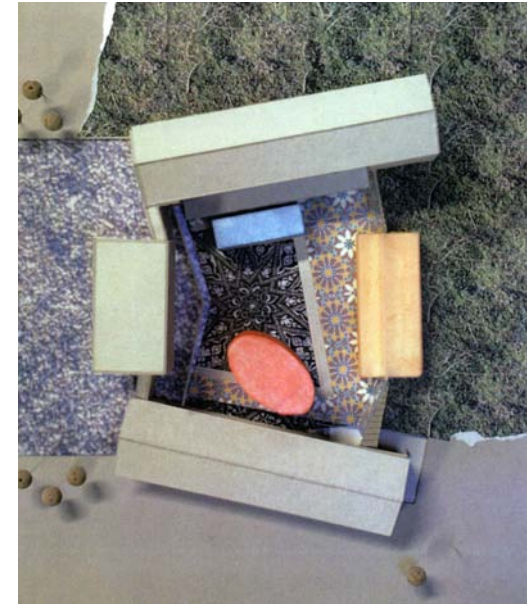
1. Standpunten;
2. Analyse van Plek van stad tot speelveld, bestaande context, plannen tot nu toe, programma, procedure en middelen.

De aanwezigen reageren hier vervolgens op: over het algemeen is men het eens met wat gepresenteerd is, het geeft een verhelderend beeld. Enkele kanttekeningen zijn:

- Vanuit de school zelf: wij willen een gebouw waarin we goed onderwijs kunnen geven, dat is onze eerste prioriteit. Het gebouw aan de buitenkant is van tweede orde. De tijd dringt!
- Vanuit de architect: wij willen een functioneel gebouw maken voor onderwijs van deze tijd en hebben minder vanuit een monumentale benadering de opgave benaderd. Het bestaande monumentale gebouw heeft grote nadelen om daar zo maar weer een school, die aan de huidige eisen en normen moet voldoen, in te huisvesten.
- Vanuit de afdeling onderwijs: het wijkactieplan (13 miljoen euro) omvat projecten die niet fysiek zijn, er zijn allianties met de beide corporaties mogelijk. De combinatie sport, spel en leren biedt grote meerwaarde. Dus de grote gymzaal ook.
- Vanuit de afdeling onderwijs: het bestaande schoolgebouw (De Vlindervallei) wordt alleen onderhouden op dit moment. Als de andere functies er in komen, wordt het alleen van buiten opgeknapt. Men huurt het van de gemeente. In de tot op dit moment overwegende 'zwarte wijk' zijn functies als kinderopvang en naschoolse opvang nieuw en er moet nog een markt voor worden gecreëerd. Financieel is het balanceren op een smalle basis.
- Vanuit Stedelijk Ontwikkeling: let op, er zijn ook voorzieningen die met het terrein zelf te maken hebben, buitenkast, berging, inrichting, etc.
- Vanuit monumentenzorg: er ligt een kans om het ambitieniveau op te schroeven. Zijn er gelden te verwerven als het plan als een totaal project voor de buurt wordt beschouwd? Het belang is groter dan alleen het eerste directe belang voor de school. De oorspronkelijke school was een 'experimenteer' school. Wellicht kan het dat nu weer worden, maar dan in relatie tot het gehele speelveld.

Jo Coenen maakt de stap naar het vervolg door te stellen dat de partijen nu hun eigen belangen verdedigen en vanuit hun eigen gebied opereren en reageren. Straks komt de vraag om de regie. Die ligt bij de gemeente Amersfoort. ©MIT heeft, naast de analyse van feiten en gegevens van grote schaal naar kleine schaal, een voorzet gedaan die abstract moet worden bekeken. Het is dus geen plan, het is een richting van denken,

case kruiskampschool | amersfoort _ waardevol pand

planevolutie 2002-2007

voortkomend uit de analyses. Vervolgens dienen zich waarschijnlijk ook nog mogelijkheden aan vanuit de politieke en maatschappelijke hoek.

De presentatie van @MIT wordt voortgezet. Het totaalbeeld ziet er als volgt uit:

Jo Coenen begint het vervolgesprek met een schets, waarbij hij de parallel met Pisa en de grote markt in Delft trekt. Het zeeheldenpark wordt de kamer van dit stukje stad. Het is niet een fysieke opgave, maar juist een sociaal-maatschappelijke om dit hier samen te brengen, met meubels op een groen tapijt. Er is overeenstemming tussen de aanwezigen dat het geschetste model mogelijkheden biedt; alle partijen zien er goede dingen in, maar ook de nodige risico's. De tijd is een zeer bepalende factor in het proces.

Snel rekenen levert een eerste tijdpad op van: VO in maart gereed; indienen voor art. 19; in mei bestek klaar; aanbesteden; 1 september start bouw; opleveren zomer 2009.

De heer Ashouwer geeft aan dat hetgeen wat vanmiddag besproken is wellicht ook een opening biedt om met woningcorporatie De Alliantie, nogmaals te bespreken wat de mogelijkheden zijn binnen het wijkactieplan van 2007 in het kader van Kruiskamp Prachtwijk. Na een korte onderbreking vraagt de heer Ashouwer, namens alle partijen van de gemeente Amersfoort die aan tafel zitten, of @MIT de volgende stap wil uitwerken: 'de agenda'. Dit is een stappenplan waarin de mogelijke ontwikkelingen (scenario's), de agenda, programma's, het tijdpad, de beslissingsmomenten etc. in uiteen worden gezet.

Verslag workshop II, 5 maart 2008, 15:00-17:00, faculteit Bouwkunde TU Delft

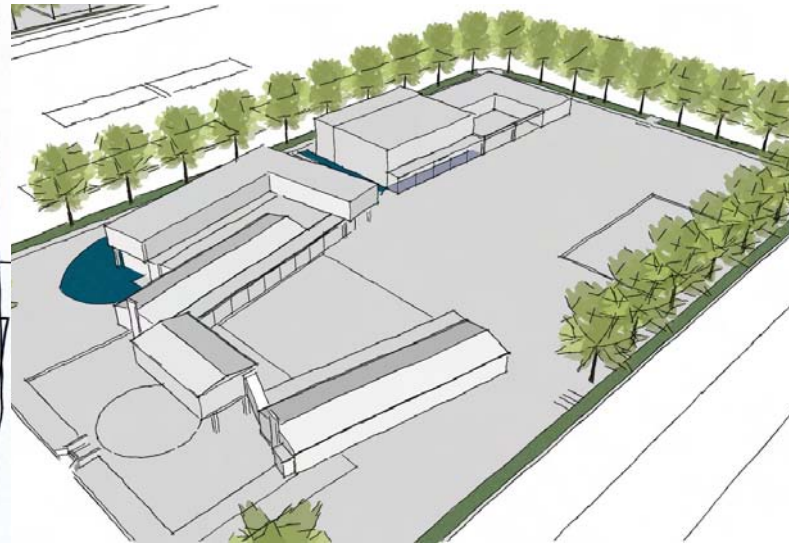
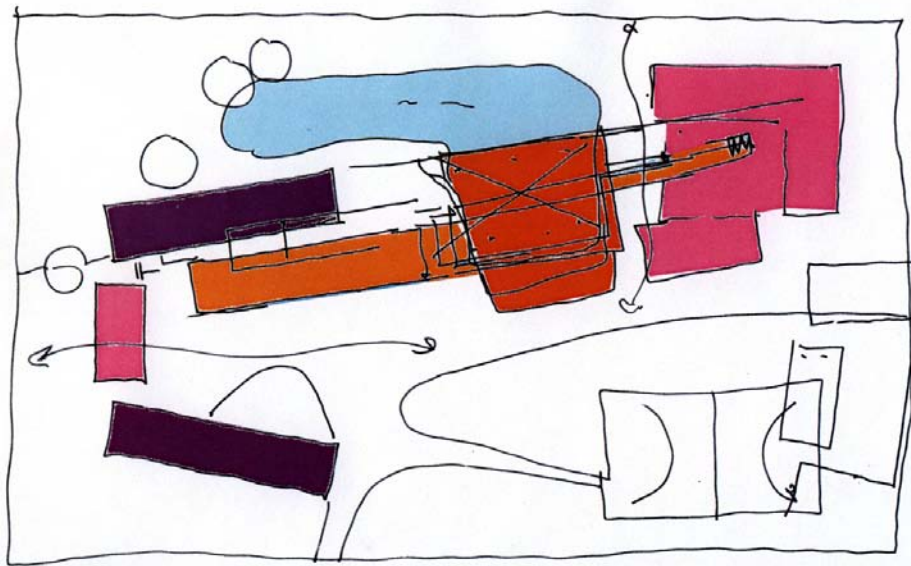
@MIT in gesprek met: Sector Stedelijke Ontwikkeling en Beheer van de gemeente Amersfoort, Hoofdafdeling Ruimtelijke Planvorming, Bureau Ruimtelijk Beleid en Ontwerp en Bureau Monumentenzorg.

Aanwezig:

- de heer Ashouwer, gemeente Amersfoort, Sector Welzijn Sociale Zekerheid & Onderwijs, Hoofd van de afdeling Vastgoed en Voorzieningen sector WSO
- de heer Geurts, gemeente Amersfoort, Sector Welzijn Sociale Zekerheid & Onderwijs, afdeling vastgoed en voorzieningen
- de heer Blijleven, gemeente Amersfoort, Sector Stedelijke Ontwikkeling en Beheer, adviseur ruimtelijke planvorming
- de heer Cramer, gemeente Amersfoort, Hoofdafdeling Ruimtelijke Planvorming, Bureau Ruimtelijk Beleid en Ontwerp en Bureau Monumentenzorg, Hoofd Monumentenzorg/Architectuurhistoricus
- de heer Van Eerden, directeur van de school De Vlindervallei
- de heer Van Helvert, bestuurslid van de school De Vlindervallei, De Meerkring
- de heer Frencken, Frencken-Scholl Architecten
- de heer Coenen, Technische Universiteit Delft, faculteit Bouwkunde @MIT, hoogle-
raar.
- de heer Roos, Technische Universiteit Delft, faculteit Bouwkunde @MIT, UHD
- mevrouw Zijlstra, Technische Universiteit Delft, faculteit Bouwkunde @MIT, UHD

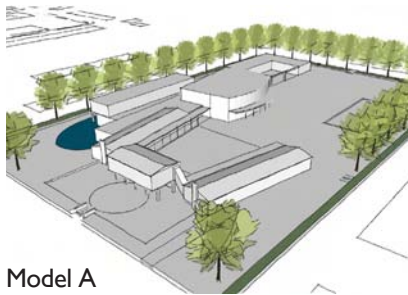
@MIT laat eerst de uitgangspunten nog eens zien die in de eerste workshop naar voren zijn gekomen. De locatie, de stedenbouwkundige situatie, de spil van de wijk, de kamer in de buurt, de bestaande gebouwen met hun kwaliteiten en de schets van de architect uit de prijsvraag van destijds. Hierna wordt het programma uitgewerkt van beschikbaar oppervlak, nieuw te realiseren oppervlak, benodigde vierkante meters, naar een studie van hoeveel ruimte neemt het programma in beslag ten opzichte van de beschikbare ruimte en waar deze te positioneren in en buiten de gebouwen op het terrein.

case kruiskampschool | amersfoort _ waardevol pand

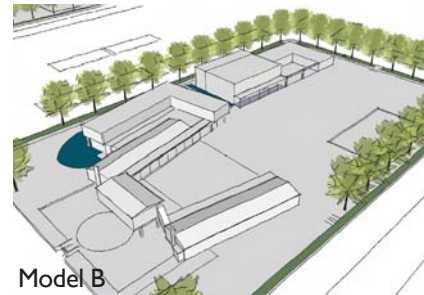

planevolutie workshops

De volgende fase is een stappenplan waarbij door de tijd heen de functies hun positie innemen op het terrein. Het is een methode van denken en geen concrete invulling. Er is overleg nodig met alle partijen om na te gaan wat waar kan komen te liggen. Op basis van de uitgangspunten uit workshop I en de gegevens die uit de tweede analyse zijn verkregen heeft @MIT nog twee modellen gemaakt. Het zijn schetsen van ideeën hoe het misschien zou kunnen.

Model A

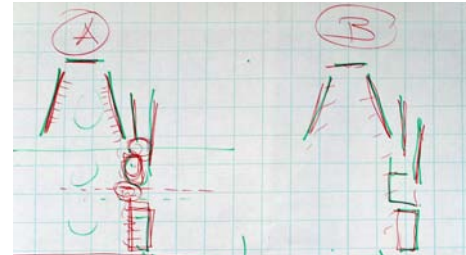
Model B

Enkele reacties van de aanwezigen op wat gepresenteerd is:

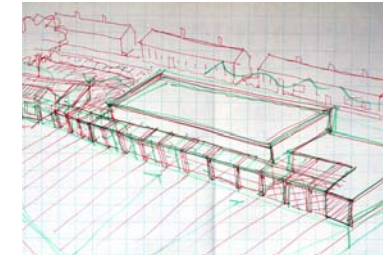
- Let op: geen 'gangenschool' maken, maar een school met meerwaarde uit het meervoudig gebruik van plekken die in een compact model logischer lijken te zijn dan in een langgerekt model.
- Kinderen moeten binnendoor naar het speel-/gymlokaal.
- De gymzaal kan verder in het gebouw worden geschoven en kan meer functies hebben.
- Het is belangrijk er één totaal plan van te maken, van landschap tot interieur.
- Oud en nieuw lijken zich harmonieus met elkaar te verenigen, let op dat het bestaande dus niet te veel wordt aangetast, maar in 'waarde' wordt gelaten.
- De doorgang tussen school en gymzaal aan de oostzijde heeft geen prioriteit.

Jo Coenen tekent vervolgens de mogelijkheden nog eens op die zich voordoen bij de bespreking van de modellen A en B. Hij komt concluderend tot een model waarbij coulissen de functies aan elkaar kunnen rijgen en waarbij het centrum van de plek centraal op het terrein komt te liggen in het hart, tussen de gebouwen, in het hart van het terrein en in het hart van de wijk.

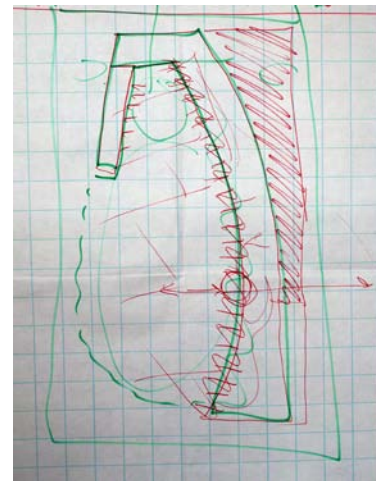
De rangschikking van functies vindt plaats den dienste, maar ook ter versterking, van het omvattende gebaar. Er is nu geen sprake meer van een verzameling op zich zelfstaande ingrepen, maar van een totaaloplossing.

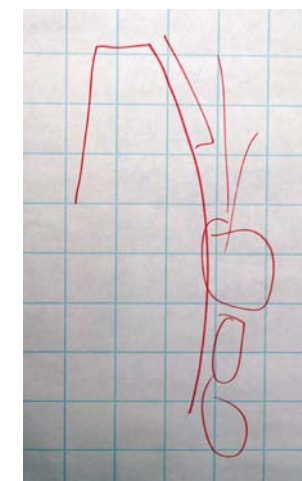
modellen A en B

model B met coulissen als bindend element

concluderend model uit A en B

coulissen concept op 5 maart 2008

Conclusies:

Het stappenplan vraagt om regie, de heer Ashouwer van de gemeente Amersfoort, Sector Welzijn Sociale Zekerheid & Onderwijs, zal deze regie gaan voeren. In een vroeg stadium zullen alle partijen deelgenoot worden gemaakt van het plan(proces) om een zo groot mogelijk draagvlak te creëren. De planning is ambitieus en verdient een optimale samenwerking tussen alle partijen. Jo Coenen benadrukt dat 'alle kanalen nu op zeer korte termijn doorgespoten dienen te worden'.

3. bevindingen

Op grond van het uitgevoerde en uitvoerig beschreven onderzoek zijn per geënquêteerde, en uiteraard per case, steeds deelconclusies te trekken. Dit levert een interessante caleidoscopische opsomming op. Van belang zijn echter de herkenbare patronen en tendensen: wat zijn de steeds weerkerende problemen die uit de enquête naar voren komen en hoe kunnen deze in toekomstige situaties het hoofd worden geboden. Met de gesignaleerde problemen als leidraad zijn vervolgens interviews afgenomen, waarbij verschillende partijen aanwezig waren: het schoolbestuur, de schooldirectie, de beheersmaatschappij, de architect en/of de gemeente. Dit leverde verdieping en inzicht op voor onderstaande aanbevelingen. De cases zijn hierbij zo verscheiden, zowel in schaal als in monumenttype – van beschermd stadsgezicht tot rijksmonument – dat de bevindingen als representatief kunnen worden beschouwd.

De bevindingen zijn voor een groot deel direct overdraagbaar op andere (monumentale) gebouwen, daarbij is wel specifiek voor scholen de tijd – een schoolbevolking hernieuwt om de zes jaar – en het financiële aspect met de lumpsumregeling voor het onderwijs.

De bevindingen van dit onderzoek zijn op te splitsen in drie hoofdthema's:

1. Proces en stakeholders:

- Het voor alle partijen kunnen inschatten wat er aan de orde is.
- Er is veelal sprake van een langdurig planproces met verschillende vergunningverleners met eigen gevoeligheden.
- De vraag hoe ver je kunt gaan met een ingreep in het bestaande

2. Financiën:

- Exploitatie, onderhoud en financiering en de vraag: sloop, verkoop of behoud.
- Onvoorspelbaarheid van de financiering.

3. Wetgeving en maatschappelijke en onderwijskundige ontwikkelingen:

- Moderne normen versus historische detaillering, oppervlaktenormen, behoud van originele elementen.
- Daarnaast het programma 'school' dat voortdurend in evolutie is

I. PROCES EN STAKEHOLDERS

Het is duidelijk dat er een grote mate van tevredenheid kan worden vastgesteld bij veel geënquêteerden over de meerwaarde die het monument oplevert voor de school. Aan de noodzakelijke veranderingen in en aan het schoolgebouw gaat echter dikwijls een moeizaam proces vooraf, dit blijkt uit zowel de enquêtes als de cases. Als het om het proces gaat, kan over het algemeen worden gesteld dat de relatie tussen de schoolfunctie en de monumentenstatus bij noodzakelijke aanpassingen en onderhoud problematisch is. Het technisch op peil houden van het gebouw en het, technisch en ruimtelijk, voldoen aan alle normen die de functie met zich meebrengt, zijn facetten van een complexe bouwopgave. Een bouwopgave die professioneel dient te worden aangepakt. Dit vraagt om professionaliteit en deskundigheid aan de kant van zowel de opdrachtgever, de gebruiker, de architect als de adviseur(s). Daarnaast is een transparant, zo niet open, planproces, juist ook in relatie tot de vergunningverleners, van groot belang. Aan deze randvoorwaarden wordt zelden volledig voldaan. Het feit dat in veel gevallen het planproces (te) lang duurt, vindt zijn oorsprong in de ondoorzichtige procedure volgend op de voorgestelde interventies in het monument en de te verkrijgen toestemming daarvoor. Professionele volhardendheid en strijdvaardigheid aan de kant van de initiatiefnemer helpt daarbij wel, maar de loketmentaliteit aan de kant van de gemeentelijke vergunningverlener: ruimtelijke ordening, bouwtoezicht, milieu, brandweer, monumentenzorg, welstand, dienst onderwijs, vraagt om coördinerende kracht en procesmanagement juist aan die zijde. Hieruit volgt het inzicht dat het behoud van erfgoed, samen met de vele noodzakelijke technische en ruimtelijke prestatieverbeteringen die aan het monument worden opgelegd, vraagt om een helder, open en gestructureerd proces. De vaak moeizaam verlopende goedkeuringsprocedures door onder meer tegenstrijdige adviezen van welstand, RACM en gemeentelijke monumentendienst in het kader van de veranderbaarheid van het monument zijn niet uniek voor het schoolgebouw, maar algemeen van toepassing bij het aanpassen van monumentale gebouwen. Een goed cultuur- en bouwhistorisch vooronderzoek naar het monument en een afgewogen architectenselectie helpt daarbij natuurlijk wel.

Veel frustraties in het planproces qua tijd en ontwerpinspanning zouden kunnen worden voorkomen door inzicht in het proces en een verhoogde professionaliteit. Professionele inzet vanuit de vergunningverlener in een overzichtelijk geleid, open proces, zou de planprocessen voor monumentale schoolgebouwen moeten faciliteren. Hiermee kan worden bereikt dat de planprocessen niet langer met een black box worden geïdentificeerd en dat de vele inhoudelijke en procedurele problemen voor betrokkenen inzichtelijk kunnen worden gemaakt. Iedere school heeft andere functionele randvoorwaarden, zowel in mogelijkheden als eisen. Van de zijde van de RACM en de monumentendienst kunnen bandbreedte en draagkracht van een project(gebied) bij de start worden vastgelegd. Het is daarom aan te bevelen om instrumenten te ontwikkelen die het procesverloop illustreren en de stakeholders ondersteunen. Daarnaast is het noodzakelijk het professioneel opdrachtgeverschap te bevorderen. Hierbij dient opgemerkt dat reeds bij een aantal geïnterviewde scholen deskundig management, als ondersteuning voor het schoolbestuur, aanwezig is, waarvan het nut wordt onderkend. Van de overheid moet een projectmatige werkwijze in samenspraak met de opdrachtgever en de architect worden gevraagd.

2. FINANCIËN

Een belangrijk punt van zorg is dat de wens monumentale schoolgebouwen in stand te houden geen vertaalslag kent in de financiering. Enerzijds houdt de lumpsumregeling geen rekening met de financiële consequenties van onderhoud aan en de exploitatie van een monument. Hierbij speelt duurzaamheid in de exploitatie een steeds grotere rol. De meeste monumenten zijn niet of beperkt geïsoleerd. Bij jonge monumenten wordt er soms naar gestreefd om enkel glas in stalen ramen te behouden. Het spreekt vanzelf dat dit grotere kosten voor de exploitatie met zich meebrengt. Daarnaast is de schaal van vele monumenten groter – bredere gangen en hogere ruimtes – dan van een modern gebouw. Dit veroorzaakt meerkosten in het onderhoud die niet door de lumpsumregeling worden gedragen. Daardoor ontstaat het risico dat middelen die voor onderwijs zijn bedoeld naar de exploitatie en instandhouding van het monument gaan. Gezien het diverse karakter van de monumentale gebouwen, hun typologie, ligging etc. en de soort noodzakelijke ingrepen, laten deze hogere kosten zich echter lastig normeren.

Naast de kosten van exploitatie en onderhoud is er het probleem van de financiering van restauraties, verbouwingen en aanpassingen. Sommige gemeentes hanteren zeer streng een afschrijvingsperiode van veertig jaar; andere gemeenten hanteren dit losser. Er is hierin geen duidelijk beleid herkenbaar. Dit maakt dat de school in een aantal gevallen voor de keuze wordt geplaatst om ofwel het schoolgebouw in oorspronkelijke functie te verlaten en te kiezen voor door de gemeente gefinancierde nieuwbouw, ofwel in eigen beheer op zoek te gaan naar middelen om een gebouw aan te passen aan de huidige eisen. Vindingrijke schoolbesturen en hun management komen wellicht door middel van hun kennis- en lobbycircuit tot oplossingen. Grotere scholengroepen kunnen de middelen ook intern verschuiven. In een aantal gevallen stelde de gemeente na langdurig overleg toch gelden voor nieuwbouw, restauratie of aanpassingen ter beschikking. Maar de vaststelling blijft dat de duurdere ingrepen in het bestaande op gemeentelijk niveau niet goed zijn geregeld. Er is behoefte aan een eenduidige regeling voor de toekenning van gelden door de gemeentelijke dienst onderwijs, waarbij restauratie en aanpassing gezien wordt als tenminste gelijkwaardig aan nieuwbouw. De gemeente kan extra middelen toekennen, maar dit dient steeds goedgekeurd te worden door de gemeenteraad, waardoor het proces gevoelig wordt verlengd.

De regeling van BRIM (Besluit rijkssubsidiëring instandhouding monumenten)-subsidie speelt hierin slechts een beperkte rol. De bedragen die via de standaard BRIM-regeling toegekend kunnen worden staan niet in verhouding tot de extra administratie en werkelijke meerkosten. Ook zijn er nog de achterstandsregelingen en overige bijzondere monumentenregelingen. Deze zijn mogelijk onvoldoende bekend, en ook hier is er geen zekerheid dat de gevraagde financiën uiteindelijk toegekend zullen worden en/of in verhouding staan tot de kosten en eisen. Een separate aanvraagprocedure, waarbij een duidelijke plantechische en financiële onderbouwing in een vroeg stadium worden ingediend, zou uitkomst kunnen bieden. Dit geeft duidelijkheid aan de initiatiefnemer en bovendien wordt een goede toets op noodzakelijkheid en billijkheid van de investering in relatie tot de ingreep mogelijk.

Het is vreemd dat enerzijds de door de overheid opgelegde monumentale status – in feite ‘collectief cultuurmaatschappelijk bezit’ – leidt tot duurdere ingrepen en

vaak taaiere processen, terwijl anderzijds de financiële consequenties daarvan door de overheid niet goed zijn afgeregeld en/of worden onderkend. Het ter beschikking stellen van meer gelden voor de monumentale scholen lijkt onontkoombaar, zowel in de investering als in de exploitatie, toetsbaar per situatie en planbaar op grond van diverse antecedenten.

3. WETGEVING EN MAATSCHAPPELIJKE EN ONDERWIJSKUNDIGE ONTWIKKELINGEN

Er wordt in de enquête nauwelijks direct verband gelegd (circa tien procent) tussen het 'dwingende' oordeel van de onderwijsinspectie en de problemen betreffende het instandhouden van het monumentale gebouw die van dit oordeel het gevolg zijn.

De aanpassingen komen eerder voort uit veranderende inzichten ten aanzien van het onderwijs, onderwijskundige vernieuwing, bouwbesluit eisen, brandweereisen, klimaateisen enzovoort. Al deze eisen moeten worden vertaald in een goed geïntegreerd en professioneel opgezet plan. Het heeft nauwelijks zin te tornen aan al deze eisen die met name veiligheid, gezondheid en eigentijds onderwijs mogelijk willen maken. Integendeel, het eigentijds, goed geoutilleerd onderwijs kunnen geven in een veelal historische setting heeft een belangrijke meerwaarde voor de beleving van de betrokkenen.

Het is wel zo dat het inpassen van veranderingen in een monument vraagt om een groter dan gemiddeld inlevingsvermogen van alle partijen en in het bijzonder van de architect. Deze ingrepen hebben ook een grotere financiële impact dan gemiddeld. Daar komt bij dat de gebruiker, de school, niet steeds kan appreciëren dat voor de RACM het bouwkundige voorrang lijkt te hebben op ARBO en comfort.

Het besef dat monumentaliteit functionaliteit niet in de weg mag staan moet verder worden ontwikkeld. Creatieve intelligentie en openheid van alle stakeholders kan aan vele situaties het hoofd bieden. De draagkracht, ofwel de specifieke kwaliteit, van het monument dient afgewogen te worden tegenover voortschrijdend inzicht van wetgevende, maatschappelijke en onderwijskundige ontwikkelingen. Het aanpassen van monumentale schoolgebouwen behoort tot de complexere architectonische opgaven. Juist daarom is ook hier een afgewogen architectenselectie van

groot belang. Een in scholen gespecialiseerde architect heeft niet altijd de benodigde knowhow met betrekking tot een monumentale status.

Het is aan te bevelen om instrumenten te ontwikkelen die het procesverloop illustreren en de stakeholders ondersteunen. Deze instrumenten moeten het professioneel opdrachtgeverschap bevorderen, waarbij de opdrachtgever een goed programma van eisen dient op te stellen. Tevens dienen deze instrumenten om de overheid te stimuleren tot een projectmatige werkwijze in samenspraak met de opdrachtgever en de architect. Daarnaast kunnen veel problemen worden voorkomen door een duidelijker financiële regeling.

Tevens is een debat gewenst over de afweging tussen openbare middelen en de monumentale status in verhouding tot exploitatie. Wat zijn de kosten en de baten? De vragen over energiekosten en duurzaamheid komen steeds prominenter naar voren. De grote onzekere factor die hiervan het gevolg is, wordt meegenomen in de afweging van gebruikers om in een monument te blijven. De vraag bijvoorbeeld of je stalen ramen met enkel glas behoudt of vervangt, wordt een (oneerlijke?) afweging tussen 'romantiek' en 'zakelijkheid'. In zo'n geval mag behoud financieel geen gevolgen hebben voor de gebruiker. Deze heeft er veelal geen probleem mee om aan eisen te voldoen die niet tot hogere kosten of te zware gevolgen voor het procesverloop leiden.

4. aanbevelingen

Op grond van de bevindingen uit hoofdstuk 3 kunnen de volgende aanbevelingen worden geformuleerd:

PROCES & STAKEHOLDERS

bevindingen

- proces en procedures zijn bij aanvang voor onervaren stakeholders nauwelijks te overzien
- professioneel opdrachtgeverschap is hierdoor gewenst
- procedures houden lang aan omwille van loketingesteldheid

aanbevelingen

- instrumenten ontwikkelen die procesverloop illustreren en stakeholders ondersteunen
- stimuleren (inhuren) van professioneel opdrachtgeverschap
- projectmatige werkwijze van overheid in samenspraak met opdrachtgever en architect

FINANCIEEL

bevindingen

- onvoorspelbaarheid/beschikbaarheid financiën
- investeringsgelden komen van de gemeentelijke dienst onderwijs
- afschrijvingsperiode van veertig jaar voor schoolgebouwen wordt door sommige gemeenten zeer hard geïnterpreteerd
- lumpsumregeling houdt geen rekening met inherente exploitatiekost patrimonium

aanbevelingen

- een aparte aanvraagprocedure met duidelijke plantechische onderbouwing kan uitkomst bieden
- behoefte aan een eenduidige regeling bij het toekennen van gelden door de gemeentelijke dienst onderwijs waarbij restauratie gezien wordt als evenwaardig naast nieuwbouw
- exploitatiekosten patrimonium (onderhoud en instandhouding) meenemen in lumpsum

WETGEVING EN MAATSCHAPPELIJKE EN ONDERWIJSKUNDIGE ONTWIKKELINGEN

bevindingen

- leiden in geval van monumentale schoolgebouwen veelal tot financiële meerkosten in zowel investering als exploitatie (zie financiën)
- inpassen vraagt een groter dan gemiddeld inlevingsvermogen van alle partijen
- worden zelden ervaren als probleem en staat goed onderwijs niet in de weg aanbevelingen
- financiering dient rekening te houden met specifieke eisen ten aanzien van de monumentaliteit en vice versa
- besef ontwikkelen bij alle stakeholders dat monumentaliteit functionaliteit niet in de weg mag staan en dat creatieve intelligentie en openheid van alle stakeholders de situatie veelal het hoofd kan bieden
- specifieke kwaliteit van monumentaliteit (draagkracht) dient afgewogen tegenover voortschrijdend inzicht van regelgevende, maatschappelijke en onderwijskundige ontwikkelingen

ALGEMENE AANBEVELINGEN

- het proces voor de verschillende initiatiefnemers inzichtelijk maken
- iedere school heeft andere functionele randvoorwaarden, zowel in mogelijkheden als eisen – dit moet bij de start worden vastgelegd – waarbij erfgoedinstanties de bandbreedte en draagkracht van het project(gebied) kunnen vastleggen
- duurzaamheid in exploitatie wordt een belangrijke factor in de toekomst
- de gemeente kan projectmatiger werken waarbij een gezamenlijk standpunt wordt ontwikkeld door alle partijen: de gemeentelijke dienst onderwijs, stadsontwikkeling, monumentenzorg (in samenspraak met RACM) en welstand.

Uit de aanbevelingen destilleren wij de volgende zes actiepunten:

1. Een handleiding voor een 'plan van aanpak' voor monumentale (school)gebouwen. Daarin zouden de volgende thema's aan bod moeten komen:

- Een overzicht van het proces, de procedures, de verantwoordelijken bij gemeente en overheid, mogelijkheden tot subsidie, financiering.
- De noodzaak tot het opstellen van een goed programma van eisen door het schoolbestuur en/of directie.
- De aanbeveling om zich voorafgaand te informeren bij RACM of gemeentelijke monumentendienst, omtrent de bouwhistorische opname van het pand en de waardstelling.
- De methode van de architectenselectie en het vastleggen van selectiecriteria.
- Voorbeelden uit de praktijk, of een verwijzing ernaar, waarbij vanuit de praktijk duidelijk wordt dat creatieve intelligentie en openheid van alle stakeholders een goed eindresultaat bevorderen.
- De boodschap uitdragen dat monumentaliteit (bouwkundige) functionaliteit niet in de weg dient te staan.
- Het belang van professioneel opdrachtgeverschap en een open procesgang tussen alle stakeholders benadrukken.

2. Financieel is er behoefte aan een eenduidige regeling bij het toekennen van gelden door de gemeentelijke dienst onderwijs. Daarbij moet restauratie gezien worden als een evenwaardig alternatief naast nieuwbouw, waarbij de vraag kan worden gesteld of een monument of waardevol pand 'afschrijfbaar' is. Een tweede punt is onderzoeken hoe de exploitatiekost van patrimonium (onderhoud en instandhouding) meegenomen kan worden in de lumpsumregeling.

3. De gemeenten moeten worden gestimuleerd om projectmatiger te werken waarbij er een gezamenlijk standpunt wordt ontwikkeld door alle gemeentelijke stakeholders: dienst onderwijs, dienst stadsontwikkeling, monumentenzorg (in samenspraak met RACM), welstand en eventuele andere partijen. Een onderzoek naar een gezamenlijke aanvraagprocedure met duidelijke plantechische onderbouwing kan hier mogelijk uitkomst bieden.

4. Erfgoedinstanties (de RACM of een onafhankelijke instantie) kunnen de bandbreedte & draagkracht van een project(gebied) vastleggen met een breder perspectief dan alleen het bouwkundige en objectmatige. Dit vraagt wel specifieke kennis en eventueel samenwerking met verschillende instanties. Een specifieke waardstelling die ook gericht is op toekomstig gebruik kan processen verkorten en mogelijk zelfs actie bevorderen.

5. Onderzoek naar duurzaamheid in exploitatie dringt zich op. Het is duidelijk dat de exploitatiekosten van vele monumenten hoger wordt. Daarom is het belangrijk om, in het kader van de leefbaarheid van monumenten, te onderzoeken hoe hieraan het hoofd kan worden geboden.

6. Voor de selectieprocedure kan het model van de 'Open Oproep', zoals georganiseerd door de Vlaamse overheid, mogelijk een uitkomst bieden. De Open Oproep is één van de instrumenten die de Vlaamse Bouwmeester hanteert bij het zoeken naar architecturale kwaliteit en specifieke deskundigheid voor projecten van de Vlaamse overheid en lokale overheden. Naast een voorbeeldige opdrachtgever is immers de juiste keuze van een ontwerper voor elk project van doorslaggevend belang. De Open Oproep is een selectieprocedure die gebaseerd is op het principe van een architectuurwedstrijd en de procedure is in overeenstemming met de wetgeving inzake overheidsopdrachten en de Europese mededingingsregels. Van belang bij de architectenselectie is het opstellen van goede selectiecriteria en een duidelijk programma, op maat van het project. Mogelijk kan het initiatief van het Servicecentrum Scholen hierbij ondersteuning of zelfs sturing aanbieden, ook in de stimulans tot professioneel opdrachtgeverschap.

BIJLAGEN

Bijlage 1: Aangeschreven scholen:

14e Montessorischool De Jordaan | Elandsstraat 99, 1016 RX AMSTERDAM
 Hogeschool voor Heao | Raamplein 1, 1016 XK AMSTERDAM
 Barlaeus Gymnasium | Weteringschans 31, 1017 RV AMSTERDAM
 Kingmaschool VSO ZMLK/Wognumschool | Beijerlandstraat 2, 1025 NN AMSTERDAM
 De Weidevogel | Dorpsweg Ransdorp 31, 1028 BK AMSTERDAM
 ROC het Sieraad | Postjesweg 1, 1057 DT AMSTERDAM
 Corantijn | Corantijnstraat 4, 1058 DD AMSTERDAM
 Berlage Lyceum | Pieter Lodewijk Takstraat 33, 1073 KJ AMSTERDAM
 Het Amsterdams Lyceum | Valeriusplein 15, 1075 BJ AMSTERDAM
 Olympia | Stadionkade 113, 1076 BN AMSTERDAM
 Europaschool | Hygieaplein 40, 1076 RW AMSTERDAM
 SGM Amsterdam-Zuid | Gerrit van der Veenstr 99, 1077 DT AMSTERDAM
 Eerste Openluchtschool | Cliostraat 40, 1077 KJ AMSTERDAM
 Vossius Gymnasium | Messchaertstraat 1, 1077 VS AMSTERDAM
 Theodorus en Mariaschool | Roerstraat 91-93, 1078 LL AMSTERDAM
 Dongeschool | Dintelstraat 5-7, 1078 VN AMSTERDAM
 Amstellyceum | Mauritskade 58, 1092 AD AMSTERDAM
 Kath. Lyceum in het Gooi (Alberdingk Thijmcollege) | Emmastraat 56, 1213 AL HILVERSUM
 Hilversumse School Vereniging | Frans Halslaan 70, 1213 BM HILVERSUM
 Fabritiussschool | Fabritiuslaan 52, 1213 CT HILVERSUM
 Godelindeschool | Mozartlaan 6, 1217 CN HILVERSUM
 Basisschool De Wegwijzer | Sumatralaan 40, 1217 GS HILVERSUM
 VPCO Hilversum en Omgeving (vm. Johannes Calvijnsschool) | Eemnesserweg 107, 1221 CVW HILVERSUM
 JP Minckelers Openbare Basisschool | Minckelersstraat 36-38, 1221 KH HILVERSUM
 De Wilge Rooms Katholieke Basisschool | Cornelis Drebbeelstraat 64, 1222 SC HILVERSUM
 Voormalige Snelliussschool | Snelliuslaan 10, 1222 TE HILVERSUM
 Lorentzschool | Lorentzweg 135, 1223 HN HILVERSUM
 Nassauschool | Merelstraat 43-45, 1223 NS HILVERSUM
 Lourdesschool | Jisperweg 52, 1464 NG WESTBEEMSTER
 Murmellius Gymnasium | Bergerhout 1, 1815 DA ALKMAAR

RK Basisschool De Kring (St Theresia-/St. Agnesschool) | Koorlaan 2, 1815 GE ALKMAAR
 Horizon College | Nassauplein 10, 1815 GM ALKMAAR
 St Michael-School | Zuidervaart 61, 1846 LG ZUIDSCHERMER
 Van Reenenschool | Spaanschedpad 1, 1861 LM BERGEN NH
 Stedelijk Gymnasium | Prinsenhof 3, 2011 TR HAARLEM
 Willem van Oranjeschool | Rozenhagenstraat 15, 2021 CG HAARLEM
 Hartenlustschool | Vijverweg 31, 2061 GT BLOEMENDAAL
 Crayenester-Basisschool | Crayenestersingel 37, 2101 AN HEEMSTEDEN
 Europaschool | Van Zuylen van Nijveltstraat 147, 2242 AM WASSENAAR
 Sint Bonifacius-School | Kloosterland 5, 2242 JS WASSENAAR
 Het Rijnlands Lyceum | Backershagenlaan 5, 2243 AB WASSENAAR
 Haanstra Basisschool | Rapenburg 113/129-131, 2311 GM LEIDEN
 Bonaventuracollege | Burggravenlaan 2, 2313 HV LEIDEN
 Gymnasium Haganum | Laan van Meerdervoort 57, 2517 AG 'S-GRAVENHAGE
 Nutsschool Zorgvliet | Adriaan Goekooplaan 13, 2517 JX S-GRAVENHAGE
 OBS het Startpunt | Suze Robertsonstraat 103, 2526 WS S-GRAVENHAGE
 Daltonschool Den Haag | Aronskelkweg 1, 2555 GA 'S-GRAVENHAGE
 Grotiuslyceum | Klaverstraat 7, 2565 BT S-GRAVENHAGE
 2e Vrijzinnige Chr. Lyceum Segbroek College | Goudsbloemlaan 131, 2565 CR S-GRAVENHAGE
 Kindercentrum Neverland | Spionkopstraat 13a, 2572 NK S-GRAVENHAGE
 Delftsche Schoolvereniging | Koningsplein 83, 2611 XG DELFT
 Ds Joannes Beukelmanschool | Lelsstraat 2, 2951 VE ALBLASSERDAM
 Kinderdagverblijf (vm. Kosteloze Bewaarschool) | Schiedamsesingel 203, 3012 BC ROTTERDAM
 Citycoll St Franciscus (vm. Katholieke HBS) | Beukelsdijk 91, 3021 AE ROTTERDAM
 Unie Noord (vm Rotterdamsch Lyceum) | Pieter de Hoochstraat 29, 3024 CP ROTTERDAM
 Openbare Sgm Libanon | Ramlehweg 6, 3061 JX ROTTERDAM
 OSG Nieuw Zuid (Praktijkschool Zuid) | Olympiaweg 395, 3078 HT ROTTERDAM
 SSBO Sonnevandijk | Zwartewaalstraat 28, 3081 HZ ROTTERDAM
 Globe | Zwartewaalstraat 38b, 3081 HZ ROTTERDAM
 Groen van Prinsterer Lyceum (Van Hogendorplaan) | Postbus 3040, 3130 CA VLAARDINGEN
 CBS Geuzenschap | Venkelstraat 18, 3231 XT BRIELLE
 Staten-School | Hofstraat 5, 3311 XH DORDRECHT

Katholieke Scholenstichting (Van Hoornekade 6) | p.a. Fakkelstede 2, 3431 HZ NIEUWEGEIN
 Gebouw Koekoeksplein 1A, t.a.v. DMO, afd. Onderwijs | Postbus 2158, 3500 GD UTRECHT
 Gebouw Noordzeestraat 20, t.a.v. DMO, afd. Onderwijs | Postbus 2158, 3500 GD UTRECHT
 Gebouw Mecklenburglaan 3, t.a.v. DMO, afd. Onderwijs | Postbus 2158, 3500 GD UTRECHT
 Stichting HKU(Janskerkhof 4) | p.a. Lange Viestraat 2b, 3511 BK UTRECHT
 Daltonschool Puntenburg | Laan van Puntenburg 2a, 3511 ER UTRECHT
 Daltonschool Pieterskerkhof | Pieterskerkhof 10, 3512 JR UTRECHT
 Voormalig schoolgebouw, t.a.v. VVE | Nieuwekamp 11, 3512 KN UTRECHT
 Voormalig schoolgebouw, t.a.v. VVE | Draaiweg 51, 3515 EJ UTRECHT
 Stichting U.Z.K.O. | Amaliadwarsstraat 2, 3522 AR UTRECHT
 Stichting O.V.O.U. (Homeruslaan 40) | p.a. Kanaalweg 93, 3533 HH UTRECHT
 Stichting Islamitisch Onderwijs | Marnixlaan 362, 3552 HM UTRECHT
 Willibrordstichting (Kromme Nieuwegracht 34) | p.a. Kaap Hoordreef 66, 3563 AW UTRECHT
 Rijks Hogere Burgerschool | Kruisstraat 101, 3581 GK UTRECHT
 Nieuwe Regentesseschool | Kruisdwarsstraat 6, 3581 GL UTRECHT
 Voormalig schoolgebouw, t.a.v. VVE (P.B. Cohen) | Abstederdijk 24, 3582 BM UTRECHT
 Voormalig schoolgebouw, t.a.v. T. Dagers | Abstederdijk 30, 3582 BM UTRECHT
 Utrechtse Schoolvereniging | Frans Halsstraat 22a, 3583 BP UTRECHT
 Basisschool 't Fundament | Rijksstraatweg 92, 3632 AD LOENEN AAN DE VECHT
 Oranje Nassauschool | Overboslaan 15, 3722 BJ BILTHOVEN
 ABC School De Vlindervallei Kruiskamp | Van Galenstraat 30, 3814 RD AMERSFOORT
 Meridiaancollege Het Nieuwe Eemland | Daam Fockemalaan 12, 3818 KG AMERSFOORT
 C C N V | Stationslaan 26, 3842 LA HARDERWIJK
 Basisschool Oudendijk | Oudendijk 64, 4285 WL WOUDRICHEM
 Mollerlyceum RK SGM | Bolwerk - Zuid 168, 4611 DX BERGEN OP ZOOM
 Reg Sgm 't Rijks | Burg. Stulemeijerlaan 24, 4611 EG BERGEN OP ZOOM
 Nutsschool L W Beekman | vd Does de Willeboissingel 14, 5211 CC 'S-HERTOGENBOSCH
 RK Basissch Het Molenven (complex Mariaplein) | Victoriaalaaan 15, 5261 AE VUGHT
 Basisschool De Vier Heemskinderen | Rondestraat 31, 5371 LB RAVENSTEIN
 Gymnasium Bernrode | Zijlstraat 3, 5473 CK HEESWIJK DINTHER
 Basisschool St Willibrordus | Schoolstraat 15, 5561 AH RIETHOVEN
 Basisschool St Bernardus | Loo 109, 5571 KP BERGEIJK

BS De Reigerlaan | Reigerlaan 3, 5613 CD EINDHOVEN
 Maerlantcollege (vm. Sint Catharina Lyceum) | Jacob van Maerlantlaan 11, 5615 JS EINDHOVEN
 St Jozefschool voor Bo | Bernadettestraat 1, 5688 KN OIRSCHOT
 Basisschool De Schakel (vm. R.K. Klooster) | Dominicushof 5, 6042 NG ROERMOND
 RK Basisschool St Petrus | Kloosterplein 5, 6131 EP SITTARD
 Basisschool Leijenbroek | Leyenbroekerweg 105, 6132 CD SITTARD
 Kath. Basisschool Overhoven (vm. St. Jozefschool op nr: 24) | Geldersestraat 28, 6136 AT SITTARD
 Basisschool St Aloysius | Brusselsestraat 46, 6211 PG MAASTRICHT
 Montessori Basisschool (vm kweekschool van Ursulinenklooster) | Capucijnenstraat 118, 6211 RT MAASTRICHT
 Hogeschool Maastricht | Brusselseweg 152, 6217 HB MAASTRICHT
 OBS de Koelebosch | Oude Akerstraat 50, 6268 NE BEMELEN
 Stichting Pepijn en Paulus Dagopvang (vm. Klooster en school) | Rijksweg 30, 6269 AC MARGRATEN
 De Harlekijn (vm. Mijnavkschool plus woning) | Strijthagerweg 10, 6372 AC LANDGRAAF
 Kantoorgebouw (vm. Univers. voor Theologie en Pastoraat) | Oliemolenstraat 60, 6416 CB HEERLEN
 Basisschool Petrus Canisius | St. Stevenskerkhof 27-38, 6511 VZ NIJMEGEN
 Canisius College | Berg en Dalseweg 207, 6522 BK NIJMEGEN
 Jan Ligthartsch (School XVII) | Van Slichtenhorststraat 27a, 6821 CJ ARNHEM
 Chr. Basisschool De Wijzer | Dalweg 40, 6821 JP ARNHEM
 Arnhemse Buitenschool | Bosweg 1, 6822 LT ARNHEM
 Stedelijk Gymnasium | Statenlaan 8, 6828 WE ARNHEM
 Koningin Wilhelmina School | Prof. Rontgenstraat 10, 7311 AM APELDOORN
 Christelijk Lyceum | Jachtlaan 108, 7313 EC APELDOORN
 OBS Berg en Bos | Soerenseweg 105, 7313 EJ APELDOORN
 OBS De Rietendakschool | Zilverweg 29, 7335 DC APELDOORN
 OBS Prinseschool/De Stadsweide | Prinsestraat 10, 7513 AL ENSCHEDE
 Gereformeerde BS De Fontein | Elshofplein 7, 7531 ZD ENSCHEDE
 Kath. St Janschool | Oude Postweg 55, 7557 DA HENGEL O V
 O.D.S. Engelenberg | Engelenbergstraat 1, 8266 AC KAMPEN
 Chr. Basissch De Foareker | Skoallestrjitte 19, 8734 GL EASTEREIN
 OBS 't Vwad (Theo Thijsenschool) | Midlumerlaan 13, 8861 JE HARLINGEN
 Obs de Oldenye | Sint Anthonystraat 5, 8911 DV LEEUWARDEN
 OBS De Vosseburcht | Coomhertstraat 8, 8913 HK LEEUWARDEN

RSG Ter Apel | Oude Weg 41, 9561 LB TER APEL
 Praedinius Gymnasium | Turfsingel 82, 9711 VX GRONINGEN
 BS Borgman | Jacobijnerstraat 10, 9712 HZ GRONINGEN
 OBS SJ Bouma (Van Houtenschool) | Oliemuldersweg 47, 9713 VA GRONINGEN
 De Starter | Parkweg 128, 9727 HD GRONINGEN
 De Regenboog | Schoolstraat 12, 9781 JN BEDUM
 Sint Jozefschool (vm. St. Ludgerus) | Memaweg 55a, 9964 AR WEHE-DEN HOORN

Bijlage 2: Vragenlijst t.b.v. enquête onderzoek monumentale scholen

1. Wanneer heeft de laatste ingreep aan het schoolgebouw plaatsgevonden?

- voor 1990
- 1990-2000
- 2000-2007
- staat nog te gebeuren/is ingepland

2. Wat waren de kosten van deze ingreep?

- € 0 – 50.000
- € 50.000 – 500.000
- € 500.000 – 1.000.000
- € 1.000.000 – 5.000.000
- € meer dan 5.000.000

3. Welke ingrepen waren dat? Kunt u omschrijven wat de werkzaamheden inhielden?

- onderhoud:
- interne aanpassing/verbouwing:
- restauratie:
- uitbreiding:

4. Wat was de aanleiding voor de ingreep?

- maatschappelijke en onderwijskundige ontwikkelingen (aanbevelingen van de onderwijsinspectie)
- bouwkundige gebreken
- eigen initiatief
- overig, nl:.....

5. Is er een (bouwplan)procedure gevolgd? Welke actoren/factoren zijn hierbij betrokken?

- opdrachtgever
 - adviseur(s)
 - bouwer
 - architect
 - cultuurhistorisch onderzoek
- Kunt u, in het kort, aangeven hoe deze actoren/factoren in het bouwplanproces zijn betrokken?

6. Leverde de instandhouding, de aanpassing/verbouwing, restauratie of uitbreiding van het monumentale schoolgebouw problemen op? Zo ja, hadden die problemen te maken met:

- A financiën (investering, c.q. exploitatie)
- B maatschappelijke en onderwijskundige ontwikkeling en regelgeving
- C eisen van monumentenzorg
- D monumentenprocedure
- E Programma van Eisen van Schoolbestuur
- F overige problemen

Kunt u het antwoord of de antwoorden op vraag 6 verduidelijken

- A. Financiële aspecten
 - a. Heeft de problematiek volgens u te maken met de financiële rijksregeling (de lumpsumregeling, het beschikbare budget) in relatie tot het monumentale schoolgebouw? Kunt u dit verduidelijken?
 - b. Heeft de ingreep extra exploitatiekosten gegenereerd? Welke zijn dit?
 - c. Wat betekent de Brim (Besluit Rijkssubsidie Instandhouding Monumenten) in dit opzicht?
 - d. Zijn er andere financiële problemen die de monumentale status van het schoolgebouw met zich meebrengt?

B. Maatschappelijke en onderwijskundige ontwikkeling en regelgeving

Heeft het oordeel van de onderwijsinspectie een aanpassing, verbouwing, restauratie of uitbreiding van de school geïnitieerd? Kunt u (een) voorbeeld(en) geven? Kunt u aangeven of hierdoor problemen ontstonden, en welke waren dit?

C. Kwaliteitseisen Monumentenzorg

- a. Stuitte deze aanpassing of uitbreiding op bezwaren van de zijde van monumentenzorg (gemeentelijke dienst en/of rijkdienst)?
Kunt u aangeven wat deze bezwaren inhielden?
- b. Zijn de bezwaren weggenomen en, zo ja, op welke manier?
- c. Als de bezwaren onoverkomelijk waren, bent u dan op een andere manier tegemoet gekomen aan het oordeel van de onderwijsinspectie?
- d. Stuitte de ingreep op bezwaren van andere instanties, commissies, organen of personen?

D. Eisen Monumentenwet of -verordening

Heeft de monumentenprocedure, die bij een verbouwing of uitbreiding van het monumentale schoolgebouw moet worden gevolgd, tot problemen geleid? Kunt u dit toelichten?

E. Programma van Eisen Schoolbestuur

Heeft het Programma van Eisen van het schoolbestuur problemen opgeleverd voor de aanpassing, verbouwing, restauratie of uitbreiding van de school?

F. Overige problemen

Zijn er andere dan de hierboven genoemde problemen bij de instandhouding van het monumentale schoolgebouw?

Zijn er volgens u andere oorzaken voor de instandhoudings- of aanpassingsproblemen van de monumentale scholen dan de hierboven geschetste (financiën, regelgeving, kwaliteitseisen, wetgeving)?

Hoe kunnen volgens u de oorzaken van deze problemen worden voorkomen, ondervangen of weggenomen?

7. Vertrek

Hebben de problemen bij de instandhouding, de aanpassing/verbouwing, restauratie of de uitbreiding van de monumentale school ertoe geleid dat andere huisvesting werd overwogen, is overwogen, is gekozen of wordt overwogen? Waarom precies?

8. Positieve ervaringen

Wat is er in het proces van instandhouding, de aanpassing/verbouwing, restauratie of de uitbreiding van het monumentale schoolgebouw positief geweest?

- a. Kunt u aangeven hoe de school bouwkundig is aangepast aan bijvoorbeeld het oordeel van de onderwijsinspectie of het groeiend aantal leerlingen? Hoe zijn deze bouwkundige ingrepen in verband gebracht met of aangepast aan de monumentale kwaliteit van de school?
- b. Wat was in dit proces de rol van schoolbestuur/directie, van de (restauratie)architect, van de gemeentelijke of rijksmonumentendienst?

9. Overig

Heeft u overige opmerkingen?

Contactgegevens

Naam school:

Contactpersoon:

Adres:

Postcode en plaats:

Email:

Retouradres:

©MIT kenniscentrum

t.a.v. Ir. Isabel van der Zande

Postbus 5043

2600 GA Delft

info@rMIT.nl

colofon

samenstelling, beeld- en tekstredactie:
TU Delft, afdeling Bouwkunde, @MIT:
M.T.A. van Thoor, J. Roos, I. Bernakiewicz,
I.G.S. van der Zande, M. Vrolijk

beeldmateriaal:

foto's: I. Bernakiewicz, J. Roos,
H. Zijlstra en geïnterviewde scholen en
architectenbureaus

Met dank aan de geïnterviewden en de
geënuquëeerden voor hun bereidwillige
medewerking en het ter beschikking
stellen van het materiaal

© @MIT 2008

Kenniscentrum @MIT

@MIT is een internationaal wetenschappelijk kenniscentrum dat verbonden is aan de gelijknamige afdeling van de Faculteit Bouwkunde van de TU Delft. Doel van het kenniscentrum is het bevorderen van multidisciplinair onderzoek, product-ontwikkeling en kennisuitwisseling op het gebied van modificatie, interventie en transformatie van de gebouwde omgeving. @MIT beoogt een impuls te geven aan de vernieuwing van onderwijs en onderzoek en acht het verbeteren van de relatie tussen wetenschap en de beroepspraktijk daarvoor noodzakelijk. Het onderzoek van het kenniscentrum is ingebed in de lopende onderzoeksportfolio binnen de leerstoel Restauratie en bevat daarmee belangrijke inhoudelijke koppelingen. Met @MIT treedt de TU Delft pro-actief naar buiten. Zij laat haar maatschappelijke relevantie zien en speelt in op de actualiteit. Via @MIT wendt de TU Delft zichtbaar haar know-how aan voor het algemeen belang en gaat hierbij vraaggericht te werk. Wetenschappelijk directeur van @MIT is prof. dr. ir. J.M.J. Coenen.

www.rmit.nl

